

Република Србија
РАТЕЛ
Републичка агенција за
електронске комуникације

**ИЗВЕШТАЈ О АНАЛИЗИ МАЛОПРОДАЈНОГ ТРЖИШТА
ЈАВНО ДОСТУПНЕ ТЕЛЕФОНСКЕ УСЛУГЕ СА ФИКСНЕ
ЛОКАЦИЈЕ**

(Тржиште 9)

Београд, април 2011. године

САДРЖАЈ

1. КРАТАК ПРЕГЛЕД АНАЛИЗЕ	6
2. УВОД	10
2.1. Регулаторни оквир у Европској унији.....	10
2.2. Правни оквир за спровођење анализа тржишта у Републици Србији.....	13
2.3. Преглед досадашњих активности	15
3. ДЕФИНИСАЊЕ РЕЛЕВАНТНОГ ТРЖИШТА	18
3.1. Карактеристике релевантног тржишта.....	18
3.1.1. Производна димензија тржишта.....	21
3.2. Супституција на страни тражње	23
3.3. Супституција на страни понуде	26
3.4. Потенцијална конкуренција	27
3.5. Географска димензија тржишта	28
3.6. Закључак о релевантном тржишту.....	29
4. АНАЛИЗА РЕЛЕВАНТНОГ ТРЖИШТА	31
4.1. Тест 3 критеријума	32
4.1.1. Први критеријум – да ли је тржиште изложено високим и трајним улазним баријерама.....	32
4.1.2. Други критеријум - да ли тржиште има карактеристике због којих се током времена неће кретати у правцу успостављања конкуренције?	33
4.1.3. Трећи критеријум – да ли је, у одсуству ex-ante регулације, довољан Закон о заштити конкуренцији да се ограничи тржишни недостаци?	35
4.1.4. Закључак о примени Теста три критеријума	36
4.2. Критеријуми за утврђивање појединачне значајне тржишне снаге.....	36
4.2.1. Величина оператора и конкурената и тржишно учешће	37
4.2.2. Контрола над инфраструктуром чији се обим не може лако реплицирати.....	38
4.2.3. Технолошке предности.....	39
4.2.4. Степен диверсификација производа и услуга	40
4.2.5. Економија обима	40
4.2.6. Економија опсега.....	40
4.2.7. Степен вертикалне интеграције	41
4.3. Закључак о процени постојања оператора са значајном тржишном снагом	41
5. ПРЕПРЕКЕ У РАЗВОЈУ ТРЖИШНЕ КОНКУРЕНЦИЈЕ.....	43
5.1. Механизми вертикалног преношења тржишне снаге са једног на друго тржиште	44
5.1.1. Механизми вертикалног преношења тржишне снаге	44
5.1.2. Механизми хоризонталног преношења тржишне снаге	45
5.1.3. Значајна тржишна снага на појединачном тржишту	45

6. ОБАВЕЗЕ ЗА ОПЕРАТОРЕ СА ЗНАЧАЈНОМ ТРЖИШНОМ СНАГОМ.....	46
6.1. Обавеза објављивања одређених података	47
6.2. Обавеза недискриминаторног поступања	48
6.3. Обавеза рачуноводственог раздвајања	49
6.4. Обавеза контроле цена и примена рачуноводства трошкова	49
7. ЗАКЉУЧАК	51

ДЕФИНИЦИЈЕ КОРИШЋЕНИХ ПОЈМОВА

У анализи су коришћени појмови који имају следеће значење:

- **Приступ јавној телефонској мрежи за крајње кориснике** подразумева стварање техничких могућности, да се помоћу мреже, система и средстава користе електронске комуникационе услуге путем фиксне мреже;
- **Јавно доступна телефонска услуга** (у даљем тексту: ЈДФУ услуга) је јавно доступна електронска комуникациона услуга за директно или индиректно упућивање и примање националних, односно националних и међународних позива, преко једног или више бројева из националног или међународног плана нумерације;
- **PSTN (Public Switched Telephone Network)** је јавна фиксна телефонска мрежа;
- **базни приступ дигиталној мрежи интегрисаних услуга ISDN BA (Integrated Services Digital Network Basic Access)** је приступ јавној фиксној телефонској мрежи преко дигиталног претплатничког прикључка којим су обезбеђена два канала за истовремени пренос говора, факс порука и података;
- **примарни приступ дигиталној мрежи интегрисаних услуга ISDN PRI (Integrated Services Digital Network Primary Rate Interface)** је приступ јавној телефонској мрежи преко дигиталног претплатничког прикључка којим је обезбеђено 30 канала за истовремени пренос говора, факс порука и података;
- **фиксни бежични приступ FWA (Fixed Wireless Access)** је бежични приступ са фиксне локације услугама преко јавне фиксне мреже за електронске комуникације;
- **VoIP (Voice over Internet protocol)** је пренос говора коришћењем Интернет протокола;
- **лиценца за CDMA (Code Division Multiple Access)** је лиценца за јавну фиксну бежичну телекомуникациону мрежу (FWA) у фреквенцијском опсегу 411,875-418,125/421,875-428,125 MHz и говорне услуге, пренос пакета података и истовремен пренос говора и података;
- **мрежа CDMA** је електронска комуникациона мрежа за фиксни бежични приступ реализована коришћењем фреквенција у опсегу 411,875-418,125/421,875-428,125 MHz;

- **услуга CDMA** је услуга која се пружа коришћењем мреже за CDMA, а односи се на говорне услуге и пренос пакета података;
- **ADSL (Asymmetric Digital Subscriber Line)** је асиметрична дигитална претплатничка линија која омогућава сталан широкопојасни приступ Интернету већих брзина, преко бакарне парице.

1. КРАТАК ПРЕГЛЕД АНАЛИЗЕ

У децембру 2007. године Европска комисија је донела нову Препоруку 2007/879/ЕС о релевантним тржиштима на подручју електронских комуникација подложним претходној регулацији, којом је број релевантних тржишта смањен са осамнаест на седам, од којих су шест велепродајних и једно малопродајно тржиште. Закон о електронским комуникацијама („Службени Гласник РС“ број 44/10, у даљем тексту: Закон), одређује Републичку агенцију за електронске комуникације као надлежну за спровођење анализа тржишта, и у одредбама члана 59. дефинише критеријуме за одређивање тржишта која подлежу претходној регулацији. Релевантна тржишта у смислу овог Закона одређује Републичка агенција за електронске комуникације (у даљем тексту: Агенција) уз примену одговарајућих препорука Европске уније, а док их не утврди, претходној регулацији подлежу тржишта из одредаба члана 145. Закона, међу којима је и малопродајно тржиште приступа јавној телефонској мрежи, које је предмет ове анализе.

Агенција је 2006. године, на основу одредаба тада важећег Закона о телекомуникацијама (Службени гласник РС, бр. 44/03 и 36/06 и 50/09-УС, у даљем тексту: Закон о телекомуникацијама) одредила привредно друштво Телеком Србија а.д. (у даљем тексту: Телеком Србија) за оператора са значајним тржишним уделом за услугу јавне фиксне телефонске мреже, и наметнула му одређене регулаторне обавезе у складу са Правилником о примени трошковног принципа, одвојених рачуна и извештавању од стране телекомуникационих оператора са значајним тржишним уделом („Службени гласник РС“, број 103/08, у даљем тексту: Правилник о примени трошковног принципа). Будући да је регулаторни оквир у Републици Србији у међувремену промењен, приступило се анализи тржишта у циљу преиспитивања статуса овог оператора и ревидирања регулаторних мера које су му наметнуте, па је из тог разлога Агенција приступила анализи малопродајног тржишта јавно доступне телефонске услуге са фиксне локације (у даљем тексту: тржиште позива), иако оно није предвиђено директивама Европске комисије, нити Законом.

Малопродајно тржиште позива се односи на тржиште на којем се пословним и резиденцијалним корисницима на фиксним локацијама преко јавне фиксне телекомуникационе мреже пружа малопродајна услуга ЈДТФ у локалном, националном и међународном телефонском саобраћају.

ЈДТФ услугу крајњим корисницима на територији Републике Србије тренутно нуде оператори Телеком Србија, који поседује лиценцу за јавне фиксне телекомуникационе мреже и услуге као и лиценцу за CDMA, Orion telekom д.о.о. (у даљем тексту: Orion telekom), који такође поседује лиценцу за CDMA, а отпочео је са пружањем ових услуга крајем 2010. године, и Telenor д.о.о. Београд (у даљем тексту: Telenor) који од

2010. године поседује лиценцу за јавне фиксне телекомуникационе мреже и услуге, и званично је почео са пружањем услуга из лиценце у јануару 2011. године.

У анализи производне димензије идентификовано је да се на посматраном тржишту крајњим корисницима нуде локални, национални и међународни позиви, позиви ка мобилним мрежама националних оператора, позиви ка сервисима са додатом вредношћу, посебне услуге и позиви ка хитним службама. У погледу категорија претплатника (пословних и резиденцијалних), тржиште је успостављено као јединствено. За релевантно малопродајно географско тржиште одређено је национално тржиште, будући да је за сваког оператора подручје пружања услуге дефинисано лиценцом за јавне фиксне телекомуникационе мреже и услуге и лиценцом за CDMA, док су регулаторни захтеви за стицање лиценци потпуно исти за целу територију Републике Србије.

Агенција је констатовала да, у тренутку израде анализе, на посматраном релевантном тржишту нема супституције на страни тражње, будући да CDMA и VoIP нису адекватни супститути услузи ЈДТФ преко PSTN мреже, са техничког и са географског аспекта. Са друге стране, супституцију на страни понуде ограничавају високе структурне, економске и регулаторне баријере за улазак на посматрано тржиште, и то у виду високих инвестиција и дугог рока њиховог повраћаја, дугог временског периода и дуготрајних и компликованих процедура за добијање дозвола потребних за изградњу мреже, као и услова за стицање лиценце за јавне фиксне телекомуникационе мреже. Као потенцијална конкуренција на посматраном тржишту идентификовани су постојећи оператори дистрибуције медијских садржаја преко кабловске мреже који већ имају изграђену мрежу за приступ, и постојећи Интернет и VoIP оператори, и то пре свега у делу међународних позива.

Као што је наведено, тржиште позива није дефинисано као релевантно директивама Европске комисије, нити Законом, па је Агенција применила Тест 3 критеријума, у складу са Препоруком о релевантним тржиштима и услугама Европске комисије из децембра 2007. године (*Recommendation 2007/879/EC*), којим је утврђено следеће:

1. да је тржиште изложено високим и трајним улазним баријерама структурне и регулаторне природе,
2. да тржиште има карактеристике због којих се током времена неће кретати у правцу успостављања конкуренције,
3. да на тржишту, у одсуству претходне регулације, нису довољни важећи национални прописи везани за заштиту конкуренције како би се ограничили тржишни недостаци.

Будући да су сва 3 критеријума задовољена, Агенција је закључила да је тржиште позива релевантно и да је на њему потребно применити претходну регулацију.

Након примене Теста 3 критеријума, приступило се оцени значајне тржишне снаге оператора у складу са критеријумима за утврђивање појединачне и заједничке тржишне снаге који се узимају у обзир приликом анализе тржишта дефинисаних у

члану 61. Закона о електронским комуникацијама. Агенција је, уважавајући тренутне околности на посматраном тржишту, анализирао критеријуме који најверније одражавају специфичности посматраног релевантног тржишта и утврдила да на посматраном тржишту не постоји ефикасна конкуренција, односно да оператор Телеком Србија поседује значајну тржишну снагу (у даљем тексту: ЗТС), и то због:

- тржишног учешћа од скоро 100% које је стабилно и за које се не очекује да ће се значајније променити у периоду до следеће анализе;
- остваривања значајне предности у односу на конкуренцију по основу инфраструктуре коју је тешко реплицирати и технолошких предности, будући да поседује мреже за PSTN и CDMA којима покрива готово читаву територију Републике Србије;
- остваривања значајне предности у односу на конкуренцију по основу диверсификације услуга, економије обима и опсега, јер је присутан на свим релевантним тржиштима у сектору електронских комуникација, и то са високим тржишним учешћем.

Након утврђивања значајне тржишне снаге, Агенција је разматрала постојеће и потенцијалне препреке у развоју тржишне конкуренције, тј. потенцијално понашање оператора са ЗТС Телекома Србија усмерено ка истискивању постојећих конкурената са тржишта, спречавању уласка нових конкурената на тржиште, као и друге врсте понашања које би могле да штете интересима крајњих корисника, а која заправо представљају основу за утврђивање регулаторних обавеза. Уважавајући Закон, међународну регулаторну праксу и специфичности сектора електронских комуникација у Републици Србији, Агенција је идентификовала да на посматраном тржишту постоје следеће препреке у развоју конкуренције:

- вертикално преношење тржишне снаге, будући да је Телеком Србија вертикално интегрисани оператор који је у позицији да контролише инпуте на veleprodajном нивоу неопходне за пружање ЈДТФ услуге на малопродајном нивоу;
- хоризонтално преношење тржишне снаге, и то путем везивања услуга, будући да Телеком Србија продаје услугу ЈДТФ искључиво у пакету са услугом приступа јавној телефонској мрежи;
- значајна тржишна снага на појединачном тржишту, будући да је Телеком Србија, у одсуству регулације, у позицији да поставља баријере за улазак нових оператора, врши ценовну дискриминацију конкурената и мање инвестира, повећава трошкове и снижава ниво квалитета услуге, на штету крајњег корисника.

Одредбе члана 62. Закона предвиђају да Агенција доноси решење о именовању оператора са ЗТС, којим ће му бити наметнуте одређене обавезе дефинисане одредбама члана 63 Закона. У конкретном случају, узимајући у обзир резултате анализе, Агенција

одређује Телекому Србија као оператору са ЗТС на посматраном релевантном тржишту следеће обавезе на малопродајном нивоу:

1. обавеза објављивања одређених података,
2. обавеза недискриминаторног поступања,
3. обавеза рачуноводственог раздвајања,
4. обавеза контроле цена и примене рачуноводства трошкова.

Наведене обавезе, уз мере које треба истовремено да буду уведене на veleпродајном нивоу на другим релевантним тржиштима, на којима је Телеком Србија такође оператор са ЗТС, треба да омогуће равноправно учешће свих оператора на овом тржишту.

2. УВОД

2.1. Регулаторни оквир у Европској унији

На нивоу Европске уније област електронских комуникација је регулисана већим бројем директива, одлука, смерница и препорука које доносе Савет ЕУ, Европски парламент и Европска комисија. Прве директиве као пакети свеобухватних законодавних мера у области телекомуникација су усвојене још током 90-их година прошлог века са циљем либерализације свих телекомуникационих мрежа и услуга и укидања монопола до 1998. године, затим хармонизације прописа на нивоу ЕУ и примене правила о конкуренцији. С тим у вези, Европска комисија је 1998. године усвојила пакет законодавних мера тзв. регулаторни оквир из 1998. године чији је фокус био стварање објективних, транспарентних и недискриминаторних услова за све учеснике на тржишту телекомуникација. Регулаторни оквир из 1998. године препознаје четири тржишта телекомуникација подложна регулацији и то:

- тржиште фиксне телефоније (укључујући и инфраструктуру),
- тржиште мобилне телефоније,
- тржиште изнајмљених линија,
- тржиште интерконеције.

Независна регулаторна тела су била у обавези да периодично спроводе анализе ова четири тржишта са циљем да се утврди да ли постоје оператори са значајном тржишном снагом. При томе основни критеријум за утврђивање значајне тржишне снаге је тржишно учешће, дефинисано на нивоу од 25% уз могућност одступања од овог прага узимајући у обзир и додатне критеријуме као што су могућност да се утиче на тржиште, укупан промет у односу на величину тржишта, контролу инфраструктуре за приступ, приступ финансијским ресурсима итд.

Убрзан развој нових технологија и конвергенција телекомуникационог, медијског и сектора информационих технологија условили су потребу за новим јединственим и технолошки неутралним регулаторним оквиром за све мреже и услуге из области електронских комуникација. Нови регулаторни оквир је усвојен 2002. године, а примењује се од јула 2003. године. Најважније директиве које чине регулаторни оквир из 2002. године су:

1. Директива 2002/21/ЕС Европског парламента и Савета о заједничком регулаторном оквиру за електронске комуникационе мреже и услуге (*Framework Directive*);
2. Директива 2002/20/ЕС Европског парламента и Савета о издавању одобрења за мреже и услуге (*Authorization Directive*);

3. Директива 2002/19/ЕС Европског парламента и Савета о приступу и међусобном повезивању електронских комуникационих мрежа и инфраструктуре (*Access Directive*);
4. Директива 2002/22/ЕС Европског парламента и Савета о универзалном сервису и правима корисника која се односе на електронске комуникационе мреже и услуге (*Universal Service Directive*);
5. Директива 2002/58/ЕС Европског парламента и Савета о обради личних података и заштити приватности у сектору електронских комуникација (*Directive on Privacy and Electronic Communications*).

Важан елемент овог регулаторног оквира представљају анализе тржишта и идентификовање оператора са ЗТС. У јулу 2002. године Европска комисија је објавила Смернице (2002/С 165/03) везане за анализу тржишта и процену ЗТС на основу регулаторног оквира за електронске комуникације у којима су наведени основни принципи за анализу тржишта којих национална регулаторна тела треба да се придржавају. За разлику од претходног регулаторног оквира, одлука о проглашењу оператора са значајном тржишном снагом се доноси не само на основу тржишног учешћа већ и низа других критеријума којима се оцењује појединачна и/или заједничка значајна тржишна снага и који укључују: укупну величину друштва, контролу инфраструктуре која се не може лако дуплицирати, технолошке предности, недостатак преговарачке моћи купаца, лак и повлашћен приступ тржишту капитала и изворима финансирања, диверзификација производа и услуга, економија обима, економија ширине, вертикална интеграција, развијеност дистрибуције и мреже продаје, недостатак тржишног такмичења, баријере у експанзији.

Према Смерницама, поступак анализе тржишта се спроводи у четири корака:

1. дефинисање релевантних тржишта,
2. анализу идентификованих тржишта,
3. идентификовање оператора са ЗТС,
4. увођење мера и обавеза за спречавање монополског понашања.

На основу чл. 15 став 1 Директиве 2002/21/ЕС о заједничком регулаторном оквиру, Европска комисија је у фебруару 2003. године усвојила Препоруку 2003/311/ЕС о релевантним тржиштима на подручју електронских комуникација која су подложна претходној (*ex ante*) регулацији. У Препоруци је идентификовано укупно осамнаест релевантних тржишта од којих је седам малопродајних и једанаест veleпродајних тржишта.

У децембру 2007. године Европска комисија је донела нову Препоруку 2007/879/ЕС о релевантним тржиштима на подручју електронских комуникација која су подложна претходној регулацији. Овом Препоруком је број релевантних тржишта смањен са осамнаест на седам, од којих су шест veleпродајна тржишта, а само једно је малопродајно тржиште. Реч је о следећим тржиштима:

1. малопродајно тржиште приступа јавној телефонској мрежи на фиксној локацији за резиденцијалне и нерезиденцијалне кориснике;
2. велепродајно тржиште оригинације позива у јавној телефонској мрежи на фиксној локацији;
3. велепродајно тржиште терминације позива у јавној телефонској мрежи на фиксној локацији;
4. велепродајно тржиште (физичког) приступа елементима мреже (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи) на фиксној локацији;
5. велепродајно тржиште широкопојасног приступа;
6. велепродајно тржиште изнајмљивања завршних сегмената телекомуникационе мреже;
7. велепродајно тржиште терминације позива у мобилној мрежи.

Уважавајући специфичности различитих земаља по питању степена развијености и либерализације тржишта електронских комуникација, регулаторним телима је остављена могућност да идентификују и додатна релевантна тржишта унутар дефинисаног географског подручја која ће бити предмет анализе. Одлука о томе која додатна тржишта треба да буду предмет анализе се доноси искључиво на бази теста три критеријума којим се истовремено утврђује:

1. да ли постоје високе и трајне баријере за улазак на тржиште;
2. да ли је могуће обезбедити развој делотворне конкуренције без претходне регулације;
3. да ли се утврђени недостаци могу отклонити само применом прописа о заштити конкуренције.

Уколико се утврди да постоје трајне баријере за улазак на тржиште на коме није могуће обезбедити развој конкуренције без регулаторних мера, и на коме се утврђени недостаци не могу отклонити применом прописа из области заштите конкуренције, онда је то тржиште предмет претходне регулације.

Такође, према важећој Препоруци Европске комисије регулаторна тела имају обавезу да сарађују са националним телом за заштиту конкуренције и да периодично извештавају о резултатима анализа.

На иницијативу Европске комисије, Европски парламент и Савет министара ЕУ су у децембру 2009. године донели нови регулаторни оквир у области електронских комуникација који се састоји из две директиве и једног правилника:

1. Правилник број 1211/2009 Европског парламента и Савета о успостављању Тела европских регулатора за електронске комуникације (BEREC);
2. Директива 2009/136/ЕС Европског парламента и Савета којом се мењају: Директива 2002/22/ЕС о универзалном сервису, Директива 2002/58/ЕС о коришћењу података о личности, Правилника број 2006/2004 о сарадњи националних органа надлежних за примену прописа о заштити права потрошача;

3. Директива 2009/140/ ЕС Европског парламента и Савета којом се врше измене: Директиве 2002/21/ ЕС о заједничком оквиру, Директиве 2002/19/ ЕС о приступу и међусобном повезивању, Директиве 2002/20/ ЕС о издавању одобрења за мреже и услуге.

2.2. Правни оквир за спровођење анализа тржишта у Републици Србији

Закон је усклађен са Европским регулаторним оквиром из 2002. године и Препоруком Европске комисије 2007/879/ЕС о релевантним тржиштима на подручју електронских комуникација која су подложна претходној регулацији.

Према Закону, анализу тржишта спроводи Агенција на основу надлежности које проистичу из Закона. Чланови од 58. до 70. Закона садрже правила о тржиштима подложним претходној регулацији и обавезама оператора са ЗТС.

У члану 59. Закона је дефинисано да претходној регулацији подлежу тржишта на којима постоје структурне, регулаторне и друге трајније препреке које онемогућавају улазак нових конкурената, на којима није могуће обезбедити развој делотворне конкуренције без претходне регулације и на којима се уочени недостаци не могу отклонити само применом прописа о заштити конкуренције. Тржишта која подлежу претходној регулацији, односно релевантна тржишта у смислу овог Закона одређује Агенција уз примену одговарајућих препорука Европске уније.

Док Агенција својим актом не утврди релевантна тржишта, Закон у члану 145. прописује да претходној регулацији подлежу следећа тржишта:

- 1) малопродајно тржиште приступа јавној телефонској мрежи;
- 2) велепродајно тржиште оригинације позива у јавној телефонској мрежи;
- 3) велепродајно тржиште терминације позива у јавној телефонској мрежи;
- 4) велепродајно тржиште (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи);
- 5) велепродајно тржиште широкопојасног приступа;
- 6) велепродајно тржиште изнајмљених линија;
- 7) велепродајно тржиште терминације позива у мобилној мрежи.

Оператор има ЗТС ако појединачно или удружено са другим операторима има положај који му омогућава да се у значајној мери понаша независно од конкурената и корисника услуга. За утврђивање појединачне ЗТС Закон прописује следећи низ критеријума:

- 1) величина оператора и његових конкурената, посебно у погледу броја корисника и прихода на релевантном тржишту;
- 2) контрола над инфраструктуром чији се обим не може лако реплицирати;

- 3) технолошка предност оператора која му омогућава надмоћан положај на тржишту;
- 4) недостатак или низак ниво преговарачке моћи купаца;
- 5) лак или повлашћен приступ тржиштима капитала, односно финансијским ресурсима;
- 6) степен диверсификације производа или услуга (нпр. повезани производи или услуге);
- 7) економија обима;
- 8) економија опсега;
- 9) степен вертикалне интеграције;
- 10) високи степен развоја дистрибутивне и продајне мреже;
- 11) недостатак потенцијалне конкуренције;
- 12) постојање препрека за ширење.

За утврђивање заједничке ЗТС посматра се и: засићеност тржишта, стагнација или спори раст тражње, ниска еластичност тражње, хомогеност производа, сличност структуре трошкова, високе препреке за улазак на тржиште итд.

Када се на основу спроведене анализе тржишта утврди да на релевантном тржишту постоји један или више оператора са ЗТС, Агенција доноси решење у коме се одређује најмање једна регулаторна обавеза, водећи рачуна о врсти и природи утврђених недостатака, претходним и будућим улагањима, и могућностима за остваривање разумне стопе повраћаја на уложена средства.

Према члану 63 Закона обавезе оператора са ЗТС укључују:

1. објављивање одређених података;
2. недискриминаторно поступање;
3. рачуноводствено раздвајање;
4. омогућавање приступа и коришћење елемената мреже и припадајућих средстава;
5. контрола цена и примена рачуноводства трошкова;
6. пружања основног скупа изнајмљених линија;
7. обезбеђивање могућности за избор и предизбор оператора;
8. пружање малопродајних услуга под одређеним условима.

У Закону је дефинисано да Агенција врши анализу релевантних тржишта најмање једном у три године и у том процесу сарађује са органом надлежним за заштиту конкуренције. Рок за завршетак анализа тржишта у складу са Законом је јул 2011. године и Агенцији је остављен рок од шест месеци од момента завршетка анализа, да преиспита постојеће одлуке о утврђивању оператора са значајним тржишним уделом које су донете према раније важећим прописима.

2.3. Преглед досадашњих активности

Агенција је од свог оснивања донела низ одлука везаних за постепену либерализацију тржишта и регулисање цена услуга оператора са ЗТС. Донете су и две одлуке о утврђивању јавног телекомуникационог оператора са значајним тржишним уделом и то:

1. Привредно друштво Телеком Србија а.д. за услугу јавне фиксне телефонске мреже, од марта 2006. године. На основу ове одлуке Телеком се обавезује да сваку промену цене услуге јавне фиксне телефонске мреже прибави сагласност Агенције, у циљу спречавања или ограничавања антиконкурентских активности, односно монополског понашања.
2. Привредно друштво Serbia Broadband – Srpske kablovske mreže d.o.o (у даљем тексту: SBB) за услугу дистрибуције радио и телевизијских програма преко кабловске дистрибутивне мреже, од фебруара 2007. године. На основу ове одлуке SBB се обавезује да сваку промену цене услуге дистрибуције радио и телевизијских програма преко кабловске дистрибутивне мреже прибави сагласност Агенције, у циљу спречавања или ограничавања антиконкурентских активности, односно монополског понашања.

Ради успостављања механизма за контролу цена регулисаних услуга оператора са ЗТС, Управни одбор Агенције је у октобру 2008. године донео Правилник о примени трошковног принципа, одвојених рачуна и извештавању од стране телекомуникационих оператора са значајним тржишним уделом („Службени гласник РС“, број 103/08, у даљем тексту: Правилник о примени трошковног принципа) којим се уређују основна начела, модели и методологија обрачуна трошкова и учинака, калкулације цене коштања и продајне цене услуга оператора са ЗТС. Пре доношења Правилника о примени трошковног принципа, Агенција је одлуке о ребалансу тарифа доносила на основу компаративне анализе цена услуга оператора у окружењу.

У складу са Акционим планом за реализацију Стратегије развоја телекомуникација у Републици Србији у периоду од 2006. до 2010. године донетим од стране Министарства за телекомуникације и информационо друштво, а на основу одредаба из чланова 9. и 10. Закона о телекомуникацијама, Управни одбор Агенције је 2008. године донео одлуку о праћењу и анализи телекомуникационог тржишта и то 4 тржишта која су дефинисана регулаторним оквиром из 1998. године уз додатна два тржишта:

- тржиште фиксне телефоније;
- тржиште мобилне телефоније;
- тржиште интерконеције;
- тржиште изнајмљених линија;
- тржиште интернета;
- тржиште дистрибуције радијских и телевизијских програма.

Дефинисање релевантних тржишта и анализа је извршена у складу са европским смерницама и препорукама и утврђено је да постојећи оператори са значајним тржишним уделом и даље имају доминантну позицију и да је потребно наставити примену одговарајућих регулаторних обавеза, пре свега специјалног тарифног режима за формирање продајних цена регулисаних услуга. Даља активност по овом питању је обустављена доношењем Закона којим су Агенцији дате нове надлежности по питању анализе тржишта.

Дана 16. септембра 2010. године председник Управног одбора Агенције је донео Решење којим је образована Радна група за анализу релевантних тржишта према препорукама Европске уније, за утврђивање оператора са ЗТС и дефинисање сета регулаторних мера. Радна група је добила задатак да уради нацрте анализа за следећа тржишта:

- 1) малопродајно тржиште приступа јавној телефонској мрежи;
- 2) велепродајно тржиште оригинације позива у јавној телефонској мрежи;
- 3) велепродајно тржиште терминације позива у јавној телефонској мрежи;
- 4) велепродајно тржиште (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи);
- 5) велепродајно тржиште широкопојасног приступа;
- 6) велепродајно тржиште изнајмљених линија;
- 7) велепродајно тржиште терминације позива у мобилној мрежи;
- 8) тржиште КДС.

Малопродајно тржиште јавно доступне телефонске услуге са фиксне локације (у даљем тексту: тржиште позива) није предвиђено регулаторним оквиром из 2002. године, али у Републици Србији постоји потреба да се овај сегмент електронских комуникација анализира и регулише.

Радна група за анализу тржишта је креирала упитнике у којима су тражени подаци за период 2007-2009. година и првих шест месеци 2010. године. Послати су следећи упитници:

1. упитник за пружаоце услуга Code Division Multiple Access - CDMA мреже;
2. упитник за тржиште оригинације позива у јавној телефонској мрежи;
3. упитник за тржиште терминације позива у јавној телефонској мрежи;
4. упитник за тржиште терминације позива у јавној телефонској мрежи (CDMA);
5. упитник за велепродајно тржиште (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи) – мобилна мрежа;
6. упитник за велепродајно тржиште (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи) – XDSL, КДС;
7. упитник за тржиште широкопојасног приступа;

8. упитних за тржиште велепродаје изнајмљених линија – преносни део;
9. упитних за тржиште велепродаје изнајмљених линија – терминални део;
10. упитник за тржиште терминације позива у мобилној мрежи.

Упитници су послати дана 04.11.2010. године следећим операторима:

- 1) ТЕЛЕКОМ СРБИЈА а.д. Београд;
- 2) TELENOR д.о.о. Београд;
- 3) VIP MOBILE д.о.о. Београд;
- 4) ORION TELEKOM д.о.о. Београд;
- 5) SERBIA BROADBAND – SRPSKE KABLOVSKE MREŽE д.о.о. Београд;
- 6) ORION TELEKOM ТИМ д.о.о. Београд;
- 7) ИНТЕРАКТИВНЕ КАБЛОВСКЕ ОБЈЕДИЊЕНЕ МРЕЖЕ - ИКОМ д.о.о. Београд;
- 8) YUNET INTERNATIONAL д.о.о. Београд;
- 9) EUNET d.o.o. Београд;
- 10) BEOTEL NET-ISP д.о.о. Београд;
- 11) РАДИЈУС ВЕКТОР д.о.о. Београд;
- 12) ПАНОН НЕТ д.о.о. Суботица;
- 13) ЈП ПТТ САОБРАЋАЈА „СРБИЈА“;
- 14) САТ-ТРАКТ д.о.о. Бачка Топола;
- 15) ДАСТО БЕТЕЛ д.о.о. Београд;
- 16) E-COMPUTERS GROUP д.о.о. Сонта;
- 17) АКТОН д.о.о. Београд;
- 18) VERAT д.о.о. Београд;
- 19) DIGI SAT д.о.о. Београд;
- 20) AV COM д.о.о. Београд;
- 21) YUBC SYSTEM д.о.о. Београд;
- 22) KNIGHT DEVELOPEMENT SUPPORT д.о.о. Нови Сад;
- 23) SU-ONLINE д.о.о. Суботица;

3. ДЕФИНИСАЊЕ РЕЛЕВАНТНОГ ТРЖИШТА

Релевантно тржиште у сектору електронских комуникација представља скуп свих понуђених услуга електронских комуникација на одређеном географском подручју, које се, по својим карактеристикама, наменама и ценама, могу међусобно супституисати, тј. које крајњи потрошачи користе за исте сврхе. Поред географске и производне димензије, тржиште треба пажљиво анализирати и са аспекта конкурентности и структуре понуде и тражње.

Малопродајно тржиште позива се односи на тржиште на којем се пословним и резиденцијалним корисницима на фиксним локацијама преко јавне фиксне телекомуникационе мреже пружа малопродајна јавно доступна телефонска услуга (у даљем тексту: ЈДТФ услуга) у локалном, националном и међународном телефонском саобраћају.

Републичка агенција за телекомуникације је 24. 03. 2006. године донела одлуку број 1-КАБ-6-10/06-1 којом је Телеком Србија проглашен за оператора са значајним тржишним уделом за услуге јавне фиксне телефонске мреже у складу са тада важећим Законом о телекомуникацијама. Иако ово малопродајно тржиште није није означено као релевантно у директивама Европске Уније из 2002. године, у Републици Србији постоји потреба да се овај сегмент електронских комуникација анализира и регулише. Законом је прописано да статус Телекома Србије као оператора са ЗТС за услуге јавне фиксне телефонске мреже треба да буде преиспитан, и на основу тога донесе одлука да ли је потребно наставити са претходном регулацијом овог тржишта.

Приликом одвајања малопродајног тржишта позива од малопродајног тржишта приступа јавној телефонској мрежи, Агенција је пре свега узела у обзир разлике на страни тражње и понуде на ова два тржишта, а нарочито чињеницу да оператори који нуде услугу приступа могу лакше да се укључе на тржиште позива него обрнуто.

3.1. Карактеристике релевантног тржишта

Период на који се анализа односи обухвата податке добијене од оператора за 2007, 2008, 2009. и првих шест месеци 2010. године.

Укупан број претплатника услуге ЈДТФ у 2009. години је износио око 2,9 милиона, укупан саобраћај остварен преко фиксне мреже се процењује на око 12,6 милијарди минута, док приходи остварени по основу пружања ЈДТФ у посматраној години износе око 26,8 милијарди динара (око 284 милиона евра).

Према одредбама члана 109. Закона о телекомуникацијама, који је престао да важи даном ступања на снагу Закона, Телеком Србија је имао ексклузивно право да до 9. јуна 2005. године корисницима у Републици Србији пружа све постојеће и будуће врсте фиксних телекомуникационих услуга, укључујући:

- локалне, националне, међуградске и међународне фиксне телекомуникационе услуге,
- услуге телефоније PSTN (*Public Switched Telephone Network*),
- остале фиксне услуге говорне поште,
- услуге преноса података,
- телематске услуге,
- услуге са додатом вредношћу,
- ISDN услуге (*Integrated Services Digital Network*),
- услуге интелигентних мрежа,
- фиксне сателитске услуге,
- фиксне услуге на основу DECT стандарда (*Digital Enhanced Cordless Telephone*),
- закуп линија.

Ово ексклузивно право је укључивало и изградњу, поседовање и експлоатацију свих врста постојећих и будућих фиксних телекомуникационих инфраструктура и мрежа на територији Републике Србије, затим обезбеђивање услуга телефонских именика (укључујући телефонске именике "Беле странице" и "Жуте странице") и давања обавештења, преко телефона или у електронском облику, о претплатничким бројевима који се односе на фиксне телекомуникационе услуге.

До истека рока ексклузивног права, тржиште позива је било затворено, будући да ниједно физичко ни правно лице, осим Телекома Србија, није могло да пружа услугу ЈДФ. Након истека поменутог рока, формално–правно је омогућен улазак новим операторима на тржиште, али је фактички њихов улазак био условљен расписивањем тендера за издавање једне или више лиценци за мреже и услуге које користе ограничене ресурсе (фреквенције за бежичне мреже за приступ и нумерацију у складу са препоруком E.164 ITU).

Телекому Србија је дана 13.04.2007. године додељена Лиценца за изградњу, поседовање и експлоатацију јавне телекомуникационе мреже и пружање услуга јавне фиксне телекомуникационе мреже на целој територији Републике Србије (у даљем тексту: лиценца за јавне фиксне телекомуникационе мреже и услуге). Овом лиценцом су дефинисана права везана за коришћење нумерације, као и обавезе везане за техничке услове за мрежу, стандарде којима се дефинише захтевани квалитет мреже и ниво услуга, затим обавезе објављивања тарифа и других услова који се примењују на кориснике, као и услови за интерконекију.

Од децембра 2008. године, на тржишту позива послују оператори са одобрењем за пружање услуге преноса говора коришћењем Интернета (у даљем тексту: VoIP оператори).

На основу Правилника о броју лиценци, периоду на који се издаје лиценца, минималним условима за издавање лиценце и најмањем износу једнократне накнаде која се плаћа приликом издавања лиценце за јавну телекомуникациону мрежу у фреквенцијском опсегу 411,875-418,125/421,875-428,125 MHz ("Службени гласник РС",

број 15/09) који је донело Министарства за телекомуникације и информационо друштво (у даљем тексту: МТИД), Агенција је дана 31.03.2009. године објавила јавни оглас за учешће у поступку јавног надметања за издавање две лиценце за фиксни бежични приступ за јавну телекомуникациону мрежу и говорне услуге, пренос пакета података и истовремени пренос говора и података у фреквенцијском опсегу 411,875-418,125/421,875-428,125 MHz (у даљем тексту: лиценца за CDMA). Јавно надметање одржано је 19. маја 2009. године, након којег су додељене две лиценце за CDMA за територију Републике Србије на период од 10 година, и то операторима Телеком Србија и Media Works д.о.о., Београд који је касније променио име у Orion telekom д.о.о. Имаоци лиценци за CDMA су били у обавези да у року од шест месеци од дана издавања лиценце започну комерцијално пружање услуга. У року од 18 месеци од дана издавања лиценци за CDMA, обавеза је била да се обезбеди доступност услуга из лиценце у најмање 20% насељених места у следећим окрузима: Пчињски, Јабланички, Рашки, Пиротски и Златиборски.

Имаоцима лиценци за CDMA су, на ексклузивно коришћење за период на који је издата лиценца, додељена по 2 дуплексна радио фреквенцијска CDMA канала ширине 1,25 MHz у опсегу 411,875 – 418,125 MHz, упарено са 421,875 – 428,125 MHz, а све то у складу са Планом расподеле фреквенција за радио системе у фреквенцијском опсегу 410-420/420-430 MHz („Службени гласник РС“, број 8/09). Имаоци лиценци имају право да, под законом предвиђеним условима, пружају следеће јавне телекомуникационе услуге:

- јавне говорне услуге,
- услуге преноса пакета података,
- истовремени пренос говора и података,
- услуге Интернета,
- услуге са додатом вредношћу,
- услуге изнајмљивања ресурса мреже,
- све остале услуге за које Агенција не издаје одобрења.

МТИД је у октобру 2009. године донело Правилник о броју и периоду на који се издаје лиценца за јавне фиксне телекомуникационе мреже и услуге, као и о минималним условима за издавање лиценце и најмањем износу једнократне накнаде за издавање лиценце („Службени гласник РС“, број 87/09). На основу Правилника, Агенција је покренула поступак јавног надметања за издавање једне лиценце за јавне фиксне телекомуникационе мреже и услуге за територију Републике Србије. Поступак је завршен у јануару 2010. године и лиценца за јавне фиксне телекомуникационе мреже и услуге је додељена оператору Telenor д.о.о. Београд (у даљем тексту: Telenor). Лиценца је издата на период од 10 година, уз обавезу оператора да у року од годину дана од дана издавања лиценце започне комерцијално пружање утврђених услуга.

У складу са лиценцом, оператор Telenor је добио право да пружа јавну говорну услугу, а у обавези је да обезбеди следеће:

- бесплатно позивање хитних служби,
- електронски именик претплатничких бројева,
- аутоматско бележење успостављених веза,
- поступак решавања приговора корисника.

Остале електронске комуникационе услуге Telenor може да пружа у складу са Законом и одговарајућим актима Агенције.

Услугу ЈДТФ на посматраном тржишту у 2009. години је пружао једино оператор Телеком Србија који поседује лиценцу за јавне фиксне телекомуникационе мреже и услуге као и лиценцу за CDMA. Orion telekom који такође поседује лиценцу за CDMA отпочео је са пружањем ових услуга крајем 2010. године. Telenor д.о.о. од 2010. године поседује лиценцу за јавне фиксне телекомуникационе мреже и услуге, и званично је почео са пружањем услуга из лиценце у јануару 2011. године.

3.1.1. Производна димензија тржишта

На посматраном тржишту позива, услуга ЈДТФ се пружа коришћењем мреже PSTN и мреже CDMA. Позиви се могу прослеђивати класичном комутацијом (Time Division Multiplex - TDM) или коришћењем Интернет протокола (VoIP).

Највећи број корисника Телекома Србија (око 2,9 милиона) користи мрежу PSTN и прослеђивање позива класичном комутацијом.

Упућивање позива преко мреже CDMA реализују оператори Телеком Србија и Orion telekom, а број претплатника је око 50 хиљада.

Пружање услуге преноса говора коришћењем Интернет протокола нуди око 40 VoIP оператора, који су се на посматраном тржишту појавили 2008. године. Ови оператори пружају услугу на основу Одобрења за пружање услуга преноса говора коришћењем Интернета, која су издата од стране Агенције у складу са Правилником о условима за пружање услуга преноса говора коришћењем Интернета и садржају одобрења („Службени гласник РС“, број 94/08, у даљем тексту: Правилник о VoIP-у). Поменути правилником је предвиђено да пренос говора коришћењем Интернета обухвата следеће начине говорне комуникације:

- рачунар/IP телефон – телефон, тј. комуникацију између рачунара/IP телефона једног корисника и телефонског апарата другог корисника који је директно повезан на јавну телекомуникациону мрежу у Републици Србији или иностранству;
- телефон - телефон, тј. комуникацију између корисника који користе телефонске апарате повезане директно на јавну телекомуникациону мрежу у Републици Србији или иностранству, где се део комуникације обавља преко Интернета у виду преноса пакета података, а део преко јавне телекомуникационе мреже.

VoIP оператори на тржишту позива нуде обе врсте услуга. Треба напоменути да је овај правилник регулисао пружање VoIP услуге на комерцијалној основи, без доделе претплатничких бројева из Плана нумерације крајњем кориснику, и да се није односио на пружање услуга преноса говора унутар приватних мрежа физичких и правних лица искључиво за сопствене потребе (на некомерцијалној основи), као ни на пружање услуга преноса говора коришћењем Интернета када се захтева додела посебних бројева (из Плана нумерације). VoIP оператори се могу разматрати само у делу тржишта које се односи на међународне позиве, због односа цена терминације позива и цена локалних и међумесних позива.

У наредном периоду очекује се усклађивање Правилника о VoIP-у са важећим Законом, а операторима ће се, уместо одобрења, издавати потврде о упису података у евиденцију оператора јавних комуникационих мрежа и услуга за одређену услугу уз исте услове који су важили за издавање одобрења.

Узимајући у обзир да пренос говора коришћењем Интернет протокола, посматрано по оствареном саобраћају, приходима и броју корисника, заузима мање од 1% посматраног тржишта (и то преваходно у делу међународног саобраћаја), а имајући у виду ограничења понуђених услуга, о чему ће више речи бити у поглављу 3.2. у ком се говори о супституцији на страни тражње, **VoIP ће се у анализи тржишта позива узети као илустративна платформа, док ће акценат бити на платформама PSTN и CDMA за пружање услуге ЈДТФ.**

На тржишту позива, крајњим корисницима се нуде следећи типови услуге ЈДТФ:

- локални позиви (оригинација и терминација) – представљају телефонску услугу којом се преко комутационог/комутационих система остварује телефонска веза између два корисника у оквиру једног месног подручја, односно мрежне групе;
- национални позиви (оригинација и терминација) – представљају телефонску услугу којом се преко комутационих система и система преноса остварује телефонска веза између два корисника који не припадају истом месном подручју, односно мрежној групи;
- међународни позиви (оригинација и терминација) – представљају телефонску услугу којом се преко комутационих система и система преноса остварује телефонска веза између два корисника од којих је један корисник националног оператора у Републици Србији, а други корисник међународног оператора;
- позиви ка мобилним мрежама националних оператора (оригинација и терминација) – представљају телефонску услугу којом се преко комутационих система и система преноса остварује телефонска веза између два корисника од којих је један корисник националног фиксног оператора у Републици Србији, а други корисник националног мобилног оператора у Републици Србији;
- позиви ка сервисима са додатом вредношћу – представљају услугу којом оператори омогућавају корисницима да, бирањем бројева из посебне нумерације

резервисане за овај тип сервиса, добију услуге са додатом вредношћу које могу бити разни *premium rate* сервиси или гласања;

- посебне услуге (обавештења о бројевима претплатничких телефона, скраћено бирање, помоћни бројач, преусмеравање долазних позива, конференцијска веза, итд);
- позиви ка хитним службама – полицији, хитној помоћи и ватрогасним службама.

На посматраном релевантном тржишту постоје следеће групе корисника услуга:

- физичка лица (резиденцијални корисници, који користе аналогни претплатнички прикључак, FWA, или ISDN BA прикључак);
- правна лица (пословни корисници);
- корисници јавних телефонских говорница.

Услови за пружање услуге ЈДТФ свим наведеним групама претплатника се разликују само у погледу цена, и то не значајно. Узимајући у обзир тенденцију да се цене услуге ЈДТФ изједначе за све кориснике, а у складу са Ревидираном Препоруком Европске комисије (2007/879/ЕС¹), тржиште позива у Републици Србији се успоставља као јединствено у погледу категорија претплатника.

3.2. Супституција на страни тражње

Супституција на страни тражње описује реакцију крајњих корисника на кретање цена јавно понуђених електронских комуникационих услуга на релевантном тржишту, при чему се, као одговор на повећање цена услуга, корисници могу понашати тако што ће прећи на потрошњу друге услуге сличне цене и сличних карактеристика, или на потрошњу исте услуге код другог оператора. Она пре свега зависи од могућности корисника да једну услугу замене другом услед повећања цена или да замене једног оператора који је повећао цене својих услуга за другог оператора коме су цене остале на истом нивоу.

Уколико се посматра услуга ЈДТФ преко платформе PSTN, у овом тренутку претплатници немају могућност да замене оператора услед повећања цене. Имајући у виду да је Telenor почео са пружањем услуга у јануару 2011. године, на тржишту позива у PSTN сегменту фактички још увек послује само један оператор – Телеком Србија, што значи да супституција на страни тражње у оквиру платформе PSTN не постоји.

Важеће цене услуге ЈДТФ преко платформе PSTN дате су у Табели 1.

---

¹ Commission recommendation on relevant product and service markets within the electronic communications sector susceptible to *ex ante* regulation in accordance with Directive 2002/21/EC of the European Parliament and of the Council on a common regulatory framework for electronic communications networks and services (2007/879/EC)

Табела 1. Важеће цене ЈДФ услуге преко PSTN у динарима

Услуга	Цене услуга по минути разговора*	
	Резиденцијални	Пословни
Корисници		
Локални позиви / минут	0,4	0,5
Национални позиви / минут	2,02	2,6
Национални позиви ка мобилној / минут	9,1	11,3
Међународни позиви / минут	12,1 – 44,51	15,1 – 55,3
Посебне услуге	Зависно од услуге	Зависно од услуге
Позиви ка хитним службама	Бесплатно	Бесплатно

*у цене није урачунат ПДВ

Горе наведене цене важе за период јаког саобраћаја, док у периоду слабог саобраћаја (21.00h – 07.00h), важе повлашћене тарифе и цене, које су за локални и национални саобраћај ка географским кодовима снижене за 50%, а за национални саобраћаја ка кодовима мобилних мрежа за 22%. За позиве ка међународним дестинацијама нема повлашћених тарифа.

Агенција је током 2010. године издала следећа решења у вези за ребалансом тарифа у фиксној телефонији:

1. Решење број 1-02-345-966/09-1 од 12.02.2010. године, којим се даје сагласност на промену цена месечне телефонске претплате за директни телефонски прикључак за резиденцијалне и пословне кориснике на износ од 388 динара без ПДВ-а;
2. Решење број 1-КАБ-3459-128/10 од 14.09.2010. године, којим се даје сагласност на промену цена месечне телефонске претплате за базни ISDN прикључак;
3. Решење број 1-КАБ-3459-129/10-1 од 14.09.2010. године, којим се утврђује период слабог саобраћаја за тарифирање позива из јавне фиксне телефонске мреже за све категорије претплатника, којим је укинут период слабог саобраћаја у интервалу од 15.00 до 17.00 часова, радним даном и суботом;
4. Решење број 1-КАБ-3459-130/10 од 14.09.2010. године, којим се између осталог утврђују исте цене позива за месни и међумесни саобраћај према фиксним и фиксним бежичним мрежама у Републици Србији, као за позиве унутар фиксне мреже Телеком Србија.

У оквиру мреже CDMA, претплатници имају могућност да замене оператора у случају да жељени оператор поседује мрежу на њиховој територији. Међутим, мрежа CDMA покрива врло мали део територије Републике Србије, па из тог разлога Агенција констатује да је супституција оператора у оквиру платформе CDMA тренутно ограничена географским подручјем.

Улазак оператора CDMA на тржиште електронских комуникационих услуга омогућио је корисницима да услугу ЈДФ преко PSTN мреже замене услугом CDMA коју, као што је већ наведено, на територији Републике Србије нуде оператори Телеком Србија и Otion telekom, под условом да мреже ових оператора постоје на наведеном подручју. Избор оператора од стране корисника ће зависити како од цене услуге, тако и од техничких могућности везаних за локације на којима ће оператори CDMA градити

мрежу. Мрежа ће се развијати у складу са обавезама из лиценце и економским интересом оператора. Могућности за пренос података мреже CDMA се разликују од могућности жичне мреже и у том смислу се ова услуга не може сматрати потпуним еквивалентом услузи ЈДТФ преко мреже PSTN. Упоредни приказ цена услуге CDMA за оба оператора приказан је у Табели 2.

Табела 2. Важеће цене услуге CDMA

Цене	Телеком Србија*		Orion telekom	
	резиденцијални	пословни	резиденцијални	пословни
Корисници				
Месечна претплата	388	388	599	650
Локални позив / минут	0,4	0,5	0,4	0,4
Национални позив / минут	2,02	2,5	2,0	2,0
Позиви ка моб мрежама / минут	9,1	11,3	9,0	9,0

*подаци су дати за период јаког саобраћаја

Поред услуге ЈДТФ преко мреже PSTN и услуге CDMA, корисници имају могућност да за међународне разговоре користе и услугу VoIP. Упоредни приказ цена VoIP оператора и цена Телекома Србија дат је у Табели 3.

Табела 3. Важеће цене* међународних телефонских разговора Телекома Србија и VoIP оператора

Зона	Телеком Србије (дин/мин)		VoIP оператори (дин/мин)	
	Резиденцијални корисници	Пословни корисници	Ка фиксној	Ка мобилној
I зона	14,05	17,44	од 3,75	од 12,88
II зона	17,33	21,51	од 3,43	од 12,88
III зона	20,42	25,35	од 3,75	од 12,88
IV зона	37,13	46,05	од 4,68	од 12,88
V зона	44,55	55,26	од 3,43	од 12,88
Црна Гора	9,11/18,22**	15,06/30,11**	од 12,92	од 12,88
Република Српска	9,11	15,06	од 11,76	од 12,88

*у цене није урачунат ПДВ

**фиксна/мобилна

Као што се види из табеле, цене услуга међународних позива коју нуде VoIP оператори вишеструко су ниже од међународних позива преко мреже PSTN које нуди Телеком Србија. VoIP оператори нуде услуге преноса говора за међународне позиве за које не могу да гарантују квалитет услуге који нуди Телеком Србија преко PSTN, али је квалитет у оквиру дозвољених граница за ову врсту услуге. Оператори су дужни да кориснике обавесте коју класу услуга пружају у погледу кашњења, изобличења сигнала и других параметара квалитета дефинисаних међународним препорукама. Корисници услугама приступају позивањем приступних бројева оператора, где након слушања говорне поруке са упутствима могу да бирају жељени број. Ова врста услуге може бити пружена као припејд, или као постпејд услуга са потписивањем претплатничког уговора.

Узимајући у обзир горенаведено, Агенција закључује да се услуга VoIP у овом тренутку не може сматрати адекватним супститутом услуге ЈДТФ преко мреже PSTN због ограничења обима понуђених услуга, начина приступа и самог квалитета услуге.

У прилог томе говори и чињеница да је учешће VoIP-а у укупним приходима посматраног тржишта као и у укупном броју корисника услуге ЈДТФ мање од 1%.

Агенција констатује да, у тренутку израде анализе, на посматраном релевантном тржишту нема супституције на страни тражње, будући да CDMA и VoIP нису адекватни супститути услузи ЈДТФ преко мреже PSTN са техничког и са географског аспекта, али и аспекта обима услуга, и будући да једино PSTN коју поседује Телеком Србија покрива готово читаву територију Републике Србије и пружа све врсте услуга ЈДТФ.

3.3. Супституција на страни понуде

Приликом процене супституције на страни понуде, узима се у обзир вероватноћа да привредни субјекти који тренутно нису активни на релевантном тржишту одлуче да уђу на то тржиште након повећања цена од стране активних тржишних учесника, и то у прихватљивом временском року и без већих додатних трошкова.

Основни услов за постојање супституције на страни понуде је да оператор поседује или да може да изнајми мрежне капацитете које може у потпуности или уз мање модификације да искористи за пружање услуге ЈДТФ, односно за улазак на одређено тржиште и да су цене пружања услуга економске, односно да нема субвенционисања од стране других сервиса.

Најниже трошкове за прелазак на пружање услуге ЈДТФ, као и најмање модификације постојеће мреже, могу остварити оператори услуге дистрибуције медијских садржаја преко кабловске мреже. Оператору дистрибуције, уз расположиву мрежу, била би неопходна и додатна улагања, која се пре свега, односе на опрему за мрежу за приступ (одговарајући терминални уређај), као и улагање у централну опрему за телефонски сервис. За све остале операторе електронских комуникација, инвестиције за изградњу потребне мреже су превисоке, а ограничавајући фактор је и време које је потребно да се мрежа изгради.

За улазак на тржиште позива изградњом сопствене мреже, постоје и правне баријере, будући да су процедуре компликоване, а време потребно за стицање лиценце дуго. Улазак нових оператора на тржиште који желе да се баве пружањем услуга ЈДТФ преко PSTN, условљен је и моментом расписивања тендера за издавање једне или више лиценци за услуге фиксне телефоније. Ограничење за улазак важи до почетка 2012. године према Закону, где је у одредбама члана 149. наведено да се пружање услуга ЈДТФ преко јавне фиксне телефонске мреже изузима из режима општег овлашћења до 31. 12. 2011. године.

Уколико оператор намерава да пружа услугу CDMA, потребно је да изгради фиксну бежичну мрежу. Поред трошкова изградње, односно модификације постојећих мрежних капацитета, оператори плаћају једнократну накнаду за стицање лиценце, као и годишњу накнаду за лиценцу у складу са Правилником о висини накнада и трошкова

за издавање лиценце и одобрења (“Службени гласник РС”, број 58/06). Такође, оператори CDMA плаћају и накнаду за коришћење радио фреквенција, у складу са Правилником о висини накнаде за коришћење радио-фреквенција („Службени гласник РС“, број 6/09). Услови за стицање лиценце су идентични описаним условима стицања лиценце за пружање традиционалне услуге фиксне телефоније, а улазак нових оператора је такође условљен расположивошћу одговарајућих фреквенцијских опсега, ценом опреме за те опсеге и моментом расписивања тендера за издавање једне или више лиценци за CDMA. Као што је наведено у претходним поглављима, тренутно су издате две лиценце за ову врсту услуге, и не очекују се захтеви других оператора за добијањем нових фреквенцијских опсега уколико не дође до значајнијих промена на тржишту.

Из наведеног произилази да **је тренутно улазак на посматрано тржиште ограничен високим структурним, економским и регулаторним баријерама**. Структурне баријере везане су за изградњу мрежа PSTN и CDMA у смислу дугог рока изградње и високих инвестиција са дугим роком повраћаја, док се регулаторне баријере односе на услове стицања лиценце и дуготрајне и компликоване процедуре за добијање дозвола за градњу. Након 31.12.2011. године, пружање услуге ЈДТФ на посматраном тржишту обављаће се у режиму општег овлашћења, у складу са одредбама члана 149. Закона, што значи да се након тога **супституција на страни понуде може појавити у виду оператора који се баве пружањем услуге дистрибуције медијских садржаја преко кабловске мреже**, будући да они већ поседују потребне мрежне капацитете. Поред тога, VoIP оператори ће моћи да се разматрају као супституција на страни понуде на посматраном тржишту након доделе нумерације и завршетка ребаланса тарифа, и то, пре свега, у делу тржишта које се односи на међународне позиве.

3.4. Потенцијална конкуренција

Потенцијална конкуренција се односи на могућност уласка нових оператора на тржиште позива, што значи да оператори морају имати довољне финансијске капацитете како би могли да поднесу додатне трошкове који се јављају приликом уласка на тржиште, као и додатне техничке капацитете неопходне за пружање предметних услуга.

На тржишту позива идентификовани су следећи потенцијални понуђачи услуге ЈДТФ:

- Постојећи **оператори дистрибуције медијских садржаја преко кабловске мреже** који већ имају изграђену мрежу за приступ и уз услуге дистрибуције медијских садржаја путем кабловске мреже могу у одређеном тренутку наступити и као оператори услуге ЈДТФ. Улазак ових оператора на тржиште пре 31.12.2011. условљен је расписивањем тендера за издавање једне или више лиценци за фиксну телефонију и стварањем услова за економично пословање довршавањем процеса ребаланса тарифа. Оператори дистрибуције медијских садржаја преко кабловске мреже имају изграђену мрежу за приступ која покрива преко 850 хиљада претплатника у Србији, што је у овом тренутку

готово трећина укупног броја корисника фиксне телефоније, па би њихово активирање значајно повећало конкуренцију на овом тржишту. Водећи оператор на тржишту дистрибуције медијских садржаја – SBB, изразио је заинтересованост за пружање услуге ЈДТФ својим корисницима. У овом тренутку, уз расположиву мрежу капацитета преко 430.000 претплатника, SBB-у би били неопходни и додатни трошкови, који се, пре свега, односе на улагање у опрему за мрежу за приступ (мрежни завршетак), као и улагање у централну опрему за пружање услуге ЈДТФ.

- Постојећи **Интернет и VoIP оператори**, који пре свега представљају потенцијалну конкуренцију у делу међународних позива, али и националних и низа додатних услуга по завршетку ребаланса тарифа и доделе нумерације у складу са препоруком E.164 ITU, што ће неминовно допринети паду цене услуге међународних и међумесних позива.

3.5. Географска димензија тржишта

Релевантно географско тржиште обухвата област у којој су заинтересовани привредни субјекти укључени у понуду и тражњу релевантних производа и услуга, у којој су услови конкурентности слични или довољно хомогени, у којој се примењује иста ценовна политика, која је различита од суседних области где су преовлађујући услови конкурентности знатно различити.

У складу са смерницама и препорукама Европске комисије, географска област релевантног тржишта се у сектору електронских комуникација утврђује на основу два главна критеријума:

- 1) области коју покрива мрежа,
- 2) постојања правних или других регулаторних инструмената.

На основу ова два главна критеријума географска тржишта могу се сматрати локалним, регионалним и националним.

Подручје пружања услуге сваког оператора дефинисано је лиценцом за јавне фиксне телекомуникационе мреже и услуге и лиценцом за CDMA, а регулаторни захтеви за стицање лиценци су потпуно исти за целу територију Републике Србије.

Агенција констатује да је релевантно географско подручје за тржиште позива територија Републике Србије.

3.6. Закључак о релевантном тржишту

У поступку анализе малопродајног тржишта позива, Агенција констатује да се корисницима нуде следећи типови услуге ЈДТФ:

- локални позиви,
- национални позиви,
- међународни позиви,
- позиви ка мобилним мрежама националних оператора,
- позиви ка сервисима са додатом вредношћу,
- посебне услуге,
- позиви ка хитним службама.

Тржиште позива у Републици Србији треба да се успостави као јединствено у погледу категорија претплатника, у складу са Препоруком Европске комисије (2007/879/ЕС) и у складу са занемарљивим разликама у цени ове услуге за пословне и резиденцијалне претплатнике.

Учесници на тржишту позива су Телеком Србија, који поседује лиценцу за јавне фиксне телекомуникационе мреже и услуге као и лиценцу за CDMA, Orion telekom, који поседује лиценцу за CDMA и Telenor, који поседује лиценцу за јавне фиксне телекомуникационе мреже и услуге. Оператор Orion telekom је отпочео са пружањем услуга из лиценце 2010. године, а оператор Telenor у јануару 2011. године. Од 2008. године на тржишту послују и VoIP оператори који у сегменту међународних разговора могу представљати неку врсту алтернативе корисницима услуге ЈДТФ, која није адекватан супститут, па је из тог разлога VoIP у извештају о анализи приказан илустративно.

Агенција закључује да у тренутку спровођења анализе не постоји супституција на страни тражње и понуде на посматраном тржишту. Телеком Србија је тренутно једини оператор који поседује мрежу за приступ (PSTN и CDMA) којом покрива готово читаву територију Републике Србије, док Orion telekom мрежом CDMA за сада покрива само подручја Београда и Новог Сада и руралне области, у складу са обавезама из лиценце за CDMA. С друге стране, супституцију на страни понуде ограничавају високе структурне и регулаторне баријере за улазак на тржиште позива, и то у виду високих инвестиција, дугог временског периода повраћаја инвестиција, као и дуготрајних и компликованих процедура за добијање дозвола потребних за изградњу мреже за пружање услуге ЈДТФ.

Малопродајно тржиште позива директивама Европске уније није одређено као релевантно, али се, у складу са ситуацијом у сектору електронских комуникација у Републици Србији, указала потреба да се оно одвоји од тржишта приступа јавној телефонској мрежи, дефинише и анализира са циљем утврђивања стања конкуренције и преиспитивања постојеће одлуке о проглашеном оператору са ЗТС.

За релевантно географско тржиште позива се одређује национално тржиште, односно територија Републике Србије.

4. АНАЛИЗА РЕЛЕВАНТНОГ ТРЖИШТА

Агенција одређује релевантна тржишта која подлежу претходној регулацији на основу Закона, уз примену одговарајућих препорука Европске комисије о тржиштима подложним претходној регулацији.

Релевантно тржиште које подлеже претходној регулацији, у складу са Законом, је тржиште на којем постоје структурне, регулаторне и друге трајније препреке које онемогућавају улазак нових конкурената, на коме није могуће обезбедити развој делотворне конкуренције без претходне регулације и на коме се уочени недостаци не могу отклонити само применом прописа о заштити конкуренције.

Анализа тржишта позива треба да идентификује факторе који спречавају или нарушавају конкуренцију у оквиру тржишта, а самим тим и функционисање читавог сектора електронских комуникација. Из тог разлога, поред дефинисања релевантног тржишта, неопходно је извршити анализу постојећих и идентификовати потенцијалне операторе са значајном тржишном снагом, како би се адекватном регулацијом од стране Агенције спречила евентуална злоупотреба доминантног положаја на тржишту.

Европска комисија је у *Препоруци о релевантним тржиштима и услугама* из децембра 2007. године (*Recommendation 2007/879/EC*) дефинисала 7 тржишта која су подложна претходној регулацији, а која је, у складу са *Препоруком*, предвидео и Закон. У *Препоруци* се наводи још и да остала тржишта такође могу бити регулисана од стране националних регулаторних тела након примене Теста 3 критеријума, тј. уколико се утврди да су на њима истовремено задовољена следећа 3 критеријума:

1. да је тржиште изложено високим и трајним улазним баријерама структурне, правне или регулаторне природе,
2. да тржиште има карактеристике због којих се током времена неће кретати у правцу успостављања конкуренције,
3. да на тржишту, у одсуству претходне регулације, за ограничавање тржишних недостатака нису довољни важећи национални прописи везани за заштиту конкуренције.

Тржиште позива није дефинисано као релевантно тржиште у наведеној Препоруци, нити у Закону, па је Агенција применила Тест 3 критеријума како би утврдила да ли је на овом тржишту и даље неопходна претходна регулација и да ли постоји један или више оператора са значајном тржишном снагом. Резултати Теста 3 критеријума на тржишту позива дати су у наставку.

4.1. Тест 3 критеријума

4.1.1. Први критеријум – да ли је тржиште изложено високим и трајним улазним баријерама

Први критеријум показује да ли је тржиште у одређеном тренутку изложено високим и трајним улазним (структурним и/или регулаторним) баријерама, што је први показатељ да је на њему потребна интервенција регулатора у циљу обезбеђивања конкуренције у корист крајњих корисника. На тржишту на којем нема улазних баријера постоји претња од уласка нових оператора, што представља притисак од стране потенцијалне конкуренције на постојеће операторе и нема потребе за претходном регулацијом. Први критеријум је статички показатељ односно показатељ улазних баријера на тржишту у тачно одређеном тренутку.

4.1.1.1. Структурне улазне баријере

Структурне баријере везане су за изградњу и експлоатацију мреже преко које се пружа услуга, а јављају се у случају када је мрежа компликована за реплицирање, када захтева високе инвестиције и када је време за њену изградњу дуго.

Телеком Србија располаже комплетном инфраструктуром за пружање услуге ЈДТФ, и то и PSTN и CDMA, док Orion telekom располаже мрежом CDMA. Детаљна структура ових мрежа приказана је у поглављу 4.2.2.

Оператори који желе да уђу на тржиште позива и пружају ЈДТФ услугу изградњом сопствене мреже PSTN суочавају се са израженим структурним баријерама, будући да је мрежну инфраструктуру тешко дуплицирати, односно изградња овакве мреже дуго траје и захтева велике инвестиције. Слична је ситуација и са мрежом CDMA, при чему је време изградње мреже краће, али су потребне инвестиције врло високе, при чему је улазак нових оператора CDMA условљен и расположивошћу одговарајућих фреквенцијских опсега, али и ценом CDMA опреме за те опсеге. Детаљније информације везане за услове уласка на тржиште позива изградњом сопствене мреже дате су у поглављу 3.3.

Као што је наведено у претходним поглављима, могућност уласка на тржиште позива без изградње сопствене мреже у тренутку израде анализе не постоји, а ситуација ће се променити увођењем избора и предизбора оператора, као и рашчлањеног приступа локалној петљи, чиме би се мањим операторима (услуга) омогућио приступ на тржиште и пружање услуга без изградње сопствене мреже.

На основу свега наведеног, **Агенција закључује да у посматраном тренутку постоје високе и трајне структурне баријере за улазак на тржиште позива.**

4.1.1.2. Регулаторне (правне) улазне баријере

Регулаторне улазне баријере произилазе из правних и административних услова који индиректно утичу на улазак нових оператора на тржиште.

Као што је описано у поглављу 3.3., улазак на тржиште позива изградњом сопствене мреже ограничен је компликованим процедурама и дугим временом потребним за стицање лиценце за јавне фиксне телекомуникационе мреже и услуге и/или лиценце за CDMA, као и моментом расписивања тендера за издавање ових лиценци.

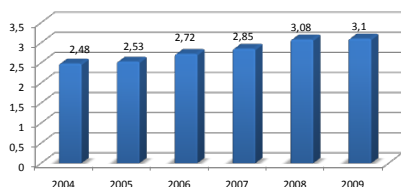
Агенција закључује да у овом тренутку постоје високе регулаторне баријере за улазак на тржиште позива. Ограничења за улазак важе до почетка 2012. године према Закону, где је у члану 149. наведено да се пружање ЈДТФ услуга преко јавне фиксне телефонске мреже изузима из режима општег овлашћења до 31.12.2011. године.

4.1.2. Други критеријум - да ли тржиште има карактеристике због којих се током времена неће кретати у правцу успостављања конкуренције?

Други критеријум показује да ли тржиште има карактеристике због којих се током времена неће кретати у правцу успостављања конкуренције. Имајући у виду карактер сектора електронских комуникација, да би регулаторна интервенција била оправдана, карактеристике тржишта не би требало анализирати само на статички већ и на динамички начин. Други критеријум је заправо динамички показатељ на основу којег Агенција треба да процени да ли тржиште тежи успостављању ефикасне конкуренције у одређеном временском периоду, односно да ли баријере за улазак могу временом да нестану, нпр. захваљујући технолошким достигнућима, да ли на тржишту може да се појави довољно активних учесника за постизање ефикасне конкуренције упркос баријерама за улазак и сл. Други критеријум је допуна првог, па Агенција заправо мора показати да тржиште у дефинисаном будућем временском периоду не тежи савршеној конкуренцији, како би на тржишту позива било могуће спровести претходну регулацију.

Код примене другог критеријума, поставља се питање временског периода у којем би требало посматрати да ли се тржиште креће у правцу развоја конкуренције. У циљу ефикасније процене стања на тржишту, Агенција одређује да ће временски период за процену другог критеријума износити три године, тј. да ће се поклопити са обавезом из одредаба члана 60. Закона којим је прописано да Агенције најмање једном у три године врши анализу релевантних тржишта. Приликом анализе другог критеријума, узимају се у обзир број учесника на тржишту, тржишно учешће оператора, кретање цена, потенцијална конкуренција, контрола инфраструктуре која се не може лако реплицирати, технолошка достигнућа, итд. Агенција треба да провери да ли се тржиште и даље развија или су оператори задовољни својим позицијама па нема ценовне борбе око претплатника, а самим тим ни конкуренције.

Раст броја еквивалентних линија у периоду 2004. – 2009. године је приказан на доњем графикону.

Извор: Годишњи упитници Агенције

Цене ЈДТФ услуге за национални и међународни саобраћај се нису значајније промениле у посматраном периоду, али је значајно повећана претплата за услугу приступа јавној телефонској мрежи (у даљем тексту: услуга приступа) коју претплатници морају да купе уколико желе да користе услугу ЈДТФ. Као што је видљиво са графикана, упркос повећању цене услуге приступа, број претплатника услуге ЈДТФ расте, односно тражња не опада.

У претходним поглављима је наведено да на посматраном тржишту послују 3 оператора, и то Телеком Србија, Orion telekom и Telenor. Телеком Србија је до 9. јуна 2005. године имао ексклузивно право да корисницима у Републици Србији једини пружа све постојеће и будуће врсте фиксних телекомуникационих услуга, па је тржиште позива било затворено. Након истека поменутог рока, формално–правно је омогућен улазак новим операторима на тржиште позива. У мају 2009. године, након одржаног јавног надметања, додељене су две лиценце за CDMA за територију Републике Србије, и то операторима Телеком Србија и Orion telekom, а у јануару 2010. године додељена је још једна лиценца за јавне фиксне телекомуникационе мреже и услуге и то оператору Telenor. У наредном периоду се не очекују захтеви других оператора за добијањем нових фреквенцијских опсега за лиценце за CDMA, док је за пружање услуге ЈДТФ преко PSTN за сада заинтересован водећи оператор на тржишту дистрибуције медијских садржаја – SBB.

Тржиште позива у тренутку израде анализе карактеришу високе структурне и регулаторне баријере, чиме је отежан улазак нових оператора, о чему је већ било речи у анализи првог критеријума. Иако ће се увођењем услуге ЈДТФ у режим општег овлашћења након 31.12.2011. године ублажити регулаторне баријере, оператори кој желе да уђу на тржиште позива ће и даље бити суочени са огромним инвестицијама

потребним за изградњу мреже, као и немогућношћу да профитабилно послују до окончања ребаланса тарифа.

На основу наведеног, Агенција констатује да ће се посматрано тржиште у дефинисаном року од три године кретати у правцу конкуренције, али са неодговарајућом динамиком, те је потребно наставити са досадашњим регулаторним интервенцијама у сегменту регулације оператора са ЗТС.

4.1.3. Трећи критеријум – да ли је, у одсуству ex-ante регулације, довољан Закон о заштити конкуренцији да се ограничи тржишни недостаци?

Трећи критеријум показује да ли је Закон о заштити конкуренцији („Службени Гласник РС“ бр. 51/09) довољан за ограничавање тржишних недостатака (у одсуству претходне регулације), узимајући у обзир конкретне карактеристике тржишта позива, будући да би ex-ante обавезе требало да буду наметнуте у оним случајевима где мере из области права конкуренције нису довољне за потпуно отклањање проблема. Овај критеријум се анализира са неколико аспеката, као што су степен општег неконкурентског понашања, степен сложености отклањања неконкурентског понашања, превенција негативних ефеката неконкурентског понашања на релевантном тржишту и повезаним тржиштима и са аспекта потребе за регулаторном интервенцијом у циљу обезбеђивања дугорочног развоја ефективне конкуренције на релевантном тржишту.

Уколико се посматра степен општег неконкурентског понашања, може се рећи да су прописи везани за заштиту конкуренције довољни за отклањање тржишних недостатака у случају да не постоји велика и учестала потреба за интервенцијом националног тела за заштиту конкуренције. У супротном, уколико су тржишни недостаци такви да захтевају честе и благовремене интервенције као и наметање обавеза, регулаторне мере претходне регулације су се показале као ефикасније код спречавања примене неоправдано ниских или високих цена и то захваљујући обавези трошковне заснованости цена, код спречавања хоризонталног преношења тржишне снаге, као и код спречавања дискриминације. Проглашавањем оператора са ЗТС се спречава преношење монополске позиције са једног тржишта на друго, док би наметање мандаторних казни у складу са прописима за заштиту конкуренције могло да захтева испуњавање врло строгих услова којима би се заправо ограничио и успорио почетак њихове примене, као и додатне административне капацитете за проверу испуњености регулаторних обавеза (нпр. за регулаторно рачуноводство или за верфикацију трошковног модела оператора).

Одређивање степена неконкурентског понашања од стране оператора са ЗТС је због своје сложености делотворније уколико се ситуација на тржишту континуирано прати. Неконкурентско понашање може изазвати значајне и непоправљиве негативне ефекте на релевантном тржишту и повезаним тржиштима, па из тог разлога превенција штете у виду претходне регулације често може да буде делотворнији инструмент од њеног санирања. Инструментима претходне регулације може се благовремено открити и спречити покушај преношења тржишне снаге са једног на друго тржиште од стране

оператора са ЗТС, и на тај начин се могу избећи негативне последице, што је отежано искључивом применом накнадне регулације.

Примена мера претходне регулације доприноси развоју конкуренције на тржишту кроз подстицање ефикасности улагања код инфраструктуре која се тешко реплицира.

На основу наведеног, **Агенција констатује да Закон о заштити конкуренције, у одсуству претходне регулације, није довољан како би се отклонили тржишни недостаци на тржишту позива.** Претходна регулација се може сматрати дугорочно ефикаснијом од искључиве примене накнадне регулације, нарочито због подстицања инвестиција.

4.1.4. Закључак о примени Теста три критеријума

Агенција констатује да је применом Теста три критеријума утврђено да су на тржишту позива кумулативно испуњена сва три критеријума, те да је тржиште позива у Републици Србији подложно претходној регулацији, иако није одређено као релевантно Законом и Препорукама Европске комисије.

4.2. Критеријуми за утврђивање појединачне значајне тржишне снаге

Доминантна позиција подразумева да оператор, било појединачно, било удруживањем са другим субјектима, на тржишту ужива положај економске снаге који му омогућава да се у знатној мери понаша независно у односу на конкуренцију, клијенте и потрошаче. На тај начин се смањује ефективна конкурентност на релевантном тржишту, па је Агенција приморана да реагује наметањем одређених обавеза операторима за које се утврди да имају значајну тржишну снагу.

Закон у члану 61. дефинише да оператор има ЗТС на релевантном тржишту ако сам или са другим операторима има доминантан положај, односно положај који му омогућава да се у значајној мери понаша независно од конкурената, својих претплатника и коначно потрошача, и наводи критеријуме који се нарочито узимају у обзир приликом процене појединачне тржишне снаге, што је детаљније описано у поглављу 2.2. *Правни оквир за спровођење анализа тржишта у Републици Србији.*

Сагласно Закону, Агенција приликом процене појединачне значајне тржишне снаге узима у обзир критеријуме који најверније одражавају специфичности посматраног релевантног тржишта, а то су, у конкретном случају:

- величина оператора и његових конкурената, посебно у погледу броја корисника и прихода на тржишту;
- контрола над инфраструктуром која се не може лако реплицирати;
- технолошка предност оператора која му омогућава надмоћан положај на тржишту;

- степен диверсификације производа и услуга (нпр. повезани производи или услуге);
- економија обима;
- економија опсега и
- степен вертикалне интеграције.

Заједничка тржишна снага није анализирана, будући да су тржишно учешће оператора Орион Телеком је још увек занемарљиво, што практично значи да на посматраном тржишту послује само оператор Телеком Србија.

4.2.1. Величина оператора и конкурената и тржишно учешће

Тржишно учешће представља проценат са којим привредни субјекат учествује количински и вредносно у продаји одређеног производа или услуге, на посматраном тржишту у одређеном временском раздобљу, и представља индикатор снаге тог привредног субјекта на посматраном тржишту.

Оператор има значајну тржишну снагу уколико је његово тржишно учешће високо и стабилно током дужег временског периода. Постепено смањивање тржишног учешћа оператора са ЗТС може значити да тржиште постаје конкурентније, али не и да на њему нема оператора са значајном тржишном снагом.

У Смерницама Европске комисије се наводи да значајно тржишно учешће није само по себи довољно како би се утврдило постојање значајне тржишне снаге, али је мало вероватно да ће оператор који нема значајно тржишно учешће на том тржишту имати значајну тржишну снагу. Европска комисија даље наводи да је пракса показала да оператор чије тржишно учешће не премашује 25% вероватно нема значајну тржишну снагу, док је, са друге стране, тржишно учешће од преко 50% углавном довољан доказ за постојање значајне тржишне снаге, осим у изузетним случајевима.

Сагласно члану 61. Закона, величина оператора и његових конкурената односно њихово тржишно учешће се првенствено посматра са аспекта броја корисника и прихода који оператор остварује на посматраном релевантном тржишту.

Телеком Србија је у 2009. години имао око 2,9 милиона PSTN претплатника од чега око 50.000 претплатника мреже CDMA, док Orion telekom на дан 31.12.2010. године бележи нешто мање од 5.000 претплатника.

На основу наведених података се може закључити да је учешће оператора Orion telekom мање од 2%, док је учешће Телекома Србија готово 99% што указује на постојање његове значајне тржишне снаге на тржишту позива.

4.2.2. Контрола над инфраструктуром чији се обим не може лако реплицирати

Телеком Србија располаже комплетном инфраструктуром за пружање ЈДТФ услуге, која укључује:

- мрежу за приступ за преко 3 милиона корисника, коју чине углавном каблови са бакарним парицама;
- комутационе системе на локалном и регионалном нивоу, чију окосницу чине дигиталне централе типа Alcatel и Siemens. У употреби су и дигитални комутациони системи типа Ericsson, ДКТС, SI2000, као и аналогни програмски вођени системи типа Metasonta. Остали аналогни комутациони системи су у фази демонтаже или се на демонтажу чека из разлога што се преко њих пружају услуге корисницима који имају двојнички прикључак;
- системе преноса, чију окосницу чине SDH и врло мало PDH системи;
- мрежу оптичких каблова на транзитном и локалном нивоу за повезивање система преноса и претплатничком нивоу за директан приступ и повезивање корисничке опреме;
- канализацију у којој је положена претходно наведена кабловска инфраструктура.

Од горе наведене инфраструктуре тешко је реплицирати мрежу за приступ и канализацију, јер њихова изградња захтева капитална улагања и високе трошкове, као и дуги временски период за реализацију пројекта, односно за повраћај инвестиција. Било да граде своју мрежу, или изнајмљују инфраструктуру, нови оператори су приморани да формирају више цене услуга, што смањује њихову конкурентност у односу на постојеће тржишне играче. Ове структурне баријере за улазак на тржиште позива могу се отклонити увођењем избора и предизбора оператора, као и рашчлањеним приступом локалној петљи, чиме би се мањим операторима (услуга) омогућио приступ на тржиште и пружање услуга без изградње сопствене мреже.

Orion telekom превасходно пружа услуге на подручју града Београда и Новог Сада и за комерцијално пружање услуга у функцији је 32 базне станице. Инфраструктура је реализована у складу са лиценцом за CDMA која је додељена овом оператору и заснована је на коришћењу фреквенција из опсега 410-420/420-430 MHz за реализацију фиксног бежичног приступа.

Због свега наведеног, Агенција закључује да Телеком Србија поседује инфраструктуру коју је тешко реплицирати, те да по том основу остварује предност у односу на своје конкуренте будући да је у позицији да бира (између PSTN и CDMA) коју ће мрежу користити на ком подручју у зависности од тога шта је економски исплативије, што је још један показатељ ЗТС.

4.2.3. Технолошке предности

ЈДТФ услуга коју Телеком Србија пружа обезбеђују се преко инфраструктуре која је описана у претходном одељку.

Услуге се пружају преко међусобно повезаних дигиталних комутационих система произвођача Alcatel, Siemens, Ericsson, DKTS, итд.

У поменутиим системима заступљена је *Time Division Multiplexing* (TDM) технологија у којој је сваком кориснику дозвољена пуна употреба само за њега одређених ресурса у одређеном временском периоду. Треба напоменути да је у фиксној мрежи Телекома Србија још увек у употреби мањи број корисничких прикључака на аналогним комутационим системима (степен дигитализације на основу извештаја из 2009. године је 96,95%).

Комутациони системи су међусобно повезани *Plesiochronous Digital Hierarchy* (PDH) и *Synchronous Digital Hierarchy* (SDH) системима преноса.

За позиве ка услугама са додатом вредношћу користи се *Intelligent Network* (IN) платформа која даје посебан квалитет реализацији сервиса пре свега са становишта рутирања позива и искоришћења телекомуникационих ресурса.

Code-Division Multiple Access (CDMA) представља технологију вишеструког приступа код које се користи техника проширеног спектра, односно заузима се цео спектар током преноса, а раздвајање сесија се врши на основу јединствених кодних секвенци. Технике проширеног спектра имају бројне предности у односу на класични бежични приступ:

- повећана толерантност (смањена осетљивост) на интерференције;
- мала вероватноћа пресретања (детекције) или прислушкивања;
- повећана толеранција на *multipath* (*вишеструка пропација*);
- повећана способност прилагођавања удаљености.

CDMA има предност у односу на PSTN у делу који се односи на брзину изградње мреже за приступ, нижих трошкова и ефикаснијег начина одржавања мреже, као и у погледу брзине стварања техничких могућности за кориснике на подручју које је покривено мрежом. Међутим, поузданост услуге која се пружа преко мреже CDMA заостаје у односу на поузданост услуге PSTN која се реализује класичним жичним путем (претплатничке парице, оптички каблови) самим тим што је бежична мрежа осетљивија на спољашње утицаје, а и брзине преноса података које се могу остварити у жичним мрежама су веће од брзина које се постижу у CDMA мрежи, што Телекому Србије доноси предност у односу на конкуренте на тржишту.

Из свега наведеног се може закључити да Телеком Србија остварује предности и по основу технолошких предности, што такође говори у прилог постојању ЗТС.

4.2.4. Степен диверсификација производа и услуга

Диверсификација производа и услуга представља процес у којем привредни субјект у свој производни/продајни програм укључује производе и услуге који се по технолошкој основи, тржишној намени и начину продаје међусобно разликују. У сектору електронских комуникација, диверсификација се пре свега манифестује кроз тзв. везивање услуга, односно продају пакета у који су укључене услуге са различитих релевантних тржишта.

Продаја пакета омогућава операторима са ЗТС преношење тржишне снаге са једног тржишта на друго тако што смањење прихода и/или губитке од услуге која се у пакету продаје по сниженој цени субвенционише добицима од продаје друге услуге, што представља класичан пример злоупотребе тржишне снаге.

Агенција констатује да је Телеком Србија присутан на свим релевантним тржиштима у сектору електронских комуникација и да врши диверсификацију својих услуга. Такође, због своје тржишне моћи, овај оператор је у позицији да на посматраном тржишту позива оствари предност у односу на конкуренте по основу везивања услуга односно продаје пакета, што говори у прилог његовој ЗТС.

4.2.5. Економија обима

Економија обима подразумева смањивање просечних трошкова пружања услуге на релевантном тржишту повећањем броја корисника те услуге. Оператори на релевантном тржишту могу да остварују економију обима тако што ће се специјализовати за пружање само једне услуге, што може представљати баријеру приликом уласка нових оператора.

На тржишту позива, просечни трошкови прикључивања на мрежу се смањују са порастом броја корисника на подручјима која су већ покривена мрежом за приступ и осталом електронском комуникационом опремом (комутациони и системи преноса).

Узимајући у обзир власништво над мрежом за приступ за пружање ЈДФ услуге која покрива готово читаву територију Србије, **Агенција закључује да Телеком Србија остварује предност по основу економије обима на тржишту позива тј. јединични трошкови за пружање ЈДФ услуге у случају Телекома Србија су нижи од јединичних трошкова оператора који су тек отпочели пословање, што је још један показатељ његове ЗТС.**

4.2.6. Економија опсега

Економија опсега настаје када просечни трошкови по јединици производа или услуге опадају, као резултат заједничке производње различитих производа или услуга.

Уштеда у трошковима произилази из заједничке употребе неке инфраструктуре за пружање више различитих услуга. У сектору електронских комуникација, економија ширине се обично јавља тамо где постоје капацитети тј. мрежа која се може користити за пружање више повезаних услуга са различитих релевантних тржишта, што омогућава оператору оптимизацију трошкова, али може да прерасте и у једну од баријера за улазак на тржиште.

Употреба заједничке инфраструктуре за различите сервисе у фиксној мрежи појавила се са почетком пружања услуге мобилне телефоније, а касније и широкопојасног приступа Интернету (ADSL) и IPTV-а. Телеком Србија приликом пружања услуге мобилне телефонија користи системе преноса и кабловску инфраструктуру фиксне мреже за повезивање својих система и везу ка другим операторима, а инфраструктуру мреже за приступ користи и за пружање услуга ADSL и IPTV.

Узимајући у обзир чињеницу да Телеком Србија поседује мрежу за пружање ЈДФТФ услуге која покрива готово читаву територију Србије коју користи за пружање више различитих услуга, Агенција закључује да Телеком Србија остварује предност по основу економије опсега на тржишту позива, што говори у прилог његовој тржишној снази.

4.2.7. Степен вертикалне интеграције

Код анализе степена вертикалне интеграције на релевантном тржишту, испитује се да ли постоји оператор који је присутан на више различитих, вертикално повезаних, veleprodajних и малопродајних тржишта. Постојање вертикалне интеграције се третира као заузимање значајне тржишне снаге и покушај истискивања конкуренције са потенцијално конкурентског тржишта или само ометање конкуренције при уласку на тржиште. Вертикална интеграција се, у складу са Смерницама Европске комисије, третира као заузимање тржишне моћи.

Телеком Србија је вертикално интегрисани оператор који делује и на малопродајној и на veleprodajној основи и пружа услуге на свим тржиштима фиксне телекомуникационе мреже. Телеком Србија располаже мрежном инфраструктуром на целом подручју Републике Србије, вертикална интеграција и контрола над инфраструктуром пружају му кључну предност у односу на остале конкуренте, што се одражава и на малопродајно тржиште позива које је предмет ове анализе.

4.3. Закључак о процени постојања оператора са значајном тржишном снагом

Након спроведене анализе тржишта ЈДФТФ услуге, Агенција је утврдила да на посматраном тржишту позива не постоји ефикасна конкуренција, односно да оператор Телеком Србија поседује појединачну ЗТС.

Агенција је применом Теста 3 критеријума утврдила да су сва 3 критеријума кумулативно испуњена, те да је тржиште позива релевантно тржиште подложно претходној регулацији, иако није предвиђено регулаторним оквиром Европске Уније, нити Законом.

Телеком Србија има високо и стабилно учешће на посматраном тржишту у дужем временском периоду, за које се не очекује да ће се значајније променити у периоду до следеће анализе, без обзира на улазак оператора Orion telekom и Telenor. Поред тога, Телеком Србија остварује значајну предност у односу на конкуренцију по основу инфраструктуре коју је тешко реплицирати и технолошких предности будући да поседује мреже PSTN и CDMA којима покрива готово читаву територију Републике Србије, као и по основу диверсификације услуга, економије обима и опсега јер је присутан на свим релевантним тржиштима у сектору електронских комуникација и то са високим тржишним учешћем.

Агенција сматра да остали критеријуми за процену појединачне ЗТС нису релевантни за тржиште позива и да не утичу на резултат анализе. Такође, Агенција закључује да на посматраном тржишту позива нема оператора који поседују заједничку тржишну снагу.

5. ПРЕПРЕКЕ У РАЗВОЈУ ТРЖИШНЕ КОНКУРЕНЦИЈЕ

Агенција разматра препреке у развоју тржишне конкуренције које би се, у одсуству претходне регулације, могле појавити на посматраном тржишту, чиме ствара основу за утврђивање регулаторних обавеза, у складу са Законом, које ће најефикасније уклонити уочене препреке и заштитити интересе крајњих корисника.

Препреке у развоју тржишне конкуренције представљају понашање оператора са ЗТС усмерено на истискивање постојећих конкурената са тржишта, спречавање уласка нових конкурената на тржиште, као и друге врсте понашања које штете интересима крајњих корисника. Поступак одређивања регулаторних обавеза дефинисан Законом не подразумева нужно злоупотребу ЗТС положаја, већ се само постојање ЗТС посматра као позиција на тржишту која, у одсуству претходне регулације, оператору омогућава да је злоупотреби. Из тог разлога, обавезе заправо имају превентивно дејство спречавања злоупотребе значајне тржишне снаге од стране водећих оператора.

Регулаторна пракса европских земаља идентификује и издваја основне врсте понашања оператора које стварају препреке у развоју тржишне конкуренције² и представљају препреке које се могу, али не морају појавити на сваком тржишту и у свакој ситуацији, а то су:

1. вертикално преношење тржишне снаге са једног на друго тржиште, и то:
  - одбијање договора/ускраћивање приступа,
  - преношење тржишне снаге путем неценовних механизма,
  - преношење тржишне снаге путем ценовних механизма;
2. хоризонтално преношење тржишне снаге са једног на друго тржиште, и то:
  - везивање услуга,
  - унакрсно субвенционисање;
3. значајна тржишна снага на појединачном тржишту:
  - постављање баријера за улазак на тржиште,
  - неконкурентско понашање везано за цене,
  - неефикасност/непродуктивност;
4. завршавање (терминација) позива:
  - превисоке цене,
  - прећутни споразуми,
  - ценовна дискриминација,
  - одбијање договора / ускраћивање интерконеције.

---

² Revised ERG Common Position on the approach to appropriate remedies in the ECNS regulatory framework, Final Version May 2006, ERG (06) 33

Уважавајући међународну регулаторну праксу и специфичности сектора електронских комуникација у Републици Србији, Агенција идентификује да на тржишту позива постоје одређени облици вертикалног и хоризонталног преношење тржишне снаге са једног на друго тржиште, као и ЗТС на појединачном тржишту, а њихова анализа дата је у наставку.

5.1. Механизми вертикалног преношења тржишне снаге са једног на друго тржиште

У одсуству регулације, на тржишту позива се могу јавити препреке у развоју конкуренције које проистичу из могућности оператора да искористи своју ЗТС и оствари предност у односу на постојеће или потенцијалне конкуренте. Конкретно, на посматраном тржишту у предности је оператор који има високо тржишно учешће и поседује сопствену мрежу за приступ која се користи за пружање ЈДТФ услуге, док оператори који немају своју мрежу за приступ могу да пружају услугу позива само преко услуге рашчлањеног приступа локалној петљи, или након увођења услуге избора и предизбора оператора.

5.1.1. Механизми вертикалног преношења тржишне снаге

Вертикално преношење тржишне снаге се односи на ситуацију у којој оператор преноси тржишну моћ са veleпродајног тржишта, где поседује ЗТС, на сродно малопродајно тржиште, при чему се на veleпродајном нивоу нуде услуге које су основа за пружање услуга на малопродајном нивоу.

Телеком Србија је вертикално интегрисани оператор, који је у позицији да контролише инпуте на veleпродајном нивоу који су неопходни за пружање ЈДТФ услуге на малопродајном нивоу, што представља препреку развоју конкуренције на посматраном тржишту позива. Из тог разлога, Агенција сматра да је неопходна претходна регулација, омогућавање избора и предизбора оператора, као и рашчлањени приступ локалној петљи, како би се обезбедила конкуренција на посматраном релевантном тржишту, односно како би оператори, који не поседују сопствену мрежу за приступ, били у могућности да пружају ЈДТФ услугу. Поред тога, позиционирање VoIP оператора на тржишту позива условљено је пре свега ценом и условима међуповезивања са фиксним и мобилним операторима и контролом цена Телекома Србија за исту услугу на малопродајном и veleпродајном нивоу.

Телеком Србија има изузетно високо учешће на вертикално повезаном veleпродајном тржишту и у позицији је да контролише инпуте, као нпр. делове изнајмљених линија, који су неопходни потенцијалним конкурентима и тако утиче на услове конкуренције на малопродајном тржишту позива.

5.1.2. Механизми хоризонталног преношења тржишне снаге

Хоризонтално преношење тржишне снаге јавља се у ситуацији када оператор са ЗТС који послује на више различитих вертикално неповезаних тржишта, у одсуству регулације, преноси своју доминацију са једног тржишта на друго. Агенција констатује да је у случају малопродајног тржишта позива присутно везивање услуга као механизам хоризонталног преношења тржишне снаге са једног тржишта на друго.

Везивање услуга подразумева да су куповина и коришћење одређене услуге или производа условљени куповином додатних производа/услуга. На овај начин оператор има могућност да значајно прошири базу корисника своје услуге као и да оствари одређени степен примене алтернативних решења која су везана за смањивање цена и унакрсно субвенционисање одређене услуге које су везане и припадају другим тржиштима.

На посматраном релевантном тржишту, ЈДТФ услуга је интегрисана у пакет са услугом приступа и корисници немају могућност да ове услуге купе одвојено тј. условљени су да уколико желе да користе једну услугу морају да користе и другу услугу код истог оператора. Из тог разлога, Агенција сматра да Телеком Србија врши хоризонтално преношење своје ЗТС са релевантног тржишта приступа на релевантно тржиште ЈДТФ услуге.

Раздвајање услуге приступа од ЈДТФ услуге биће могуће након увођења избора и предизбора оператора.

5.1.3. Значајна тржишна снага на појединачном тржишту

ЗТС на појединачном тржишту омогућава оператору, да у одсуству регулације, поставља баријере за улазак нових оператора на тржиште, дискриминише постојећу и потенцијалну конкуренцију на ценовној основи или да се понаша немарно према крајњим корисницима. Регулатива ЕУ³ истиче да се овакав проблем нарочито јавља тамо где оператор са ЗТС пружа различите услуге за које се може користити инфраструктура коју је тешко реплицирати.

Агенција сматра да Телеком Србија као оператор са ЗТС, у одсуству регулације може поставити баријере за улазак на тржиште којим ће онемогућити појављивање нових оператора, да може ценовним дискриминацијама истиснути постојећу конкуренцију, као и да би, у таквим условима, био у позицији да мање инвестира, повећава трошкове и снижава ниво квалитета услуге, на штету крајњег корисника.

---

³ ERG (06) 33 Revised ERG Common Position on the approach to Appropriate remedies in the ECNS regulatory framework

6. ОБАВЕЗЕ ЗА ОПЕРАТОРЕ СА ЗНАЧАЈНОМ ТРЖИШНОМ СНАГОМ

Агенција је, након спроведене анализе, утврдила да оператор Телеком Србија поседује значајну тржишну снагу на тржишту позива. Сходно члану 62. Закона, Агенција ће донети решење којим ће се Телеком Србија именовати за оператора са ЗТС и којим ће бити одређене обавезе, чиме ће се спречити његово деловање у правцу онемогућавања равноправног пословања конкуренцији и формирања цена које нису трошковно оријентисане.

Приликом одређивања регулаторних обавеза води се рачуна о принципу пропорционалности што значи да се сваком оператору са ЗТС одређују регулаторне обавезе којима ће се најбоље отклонити постојеће и потенцијалне препреке развоју конкуренције. Члан 62. Закона прописује да Агенција одређује оператору са ЗТС најмање једну регулаторну обавезу, водећи рачуна о врсти и природи утврђених недостатака на тржишту, претходним улагањима, подстицању даљих улагања и могућности за повраћај улагања по разумној стопи с обзиром на повезане ризике. Основни циљеви одређивања регулаторних обавеза су:

- развој релевантног тржишта,
- развој конкуренције,
- промовисање инвестиција и иновација,
- остваривање интереса крајњих корисника.

Узимајући у обзир препреке у развоју тржишне конкуренције, пре свега вертикално и хоризонтално преношење тржишне снаге, Агенција, сагласно горе наведеним законским одредбама и међународној регулативи, предлаже да се регулаторне обавезе оператору са ЗТС Телеком Србија на тржишту позива одреде на малопродајном нивоу. Истовремено, регулаторне мере ће се увести и на veleпродајном нивоу, што ће бити детаљније утврђено анализом других релевантних veleпродајних тржишта, пре свега veleпродајног тржишта оригинације позива у јавног телефонској мрежи на фиксној локацији и veleпродајног тржишта (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући и дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи).

Обавезе на veleпродајном нивоу, које ће се увести Телекому Србија као оператору са ЗТС су неопходне за подстицање конкуренције на малопродајном тржишту позива, али нису довољне како би се отклониле постојеће и спречиле будуће препреке развоју конкуренције на овом тржишту. Из тог разлога, Агенција, у складу са својим овлашћењима из члана 63. Закона, а на основу извршене анализе тржишта позива, предлаже следеће регулаторне мере Телекому Србија као оператору са ЗТС, на малопродајном нивоу:

- 1) обавеза објављивања одређених података,
- 2) обавеза недискриминаторног поступања,
- 3) обавеза рачуноводственог раздвајања,
- 4) обавеза контроле цена и примене рачуноводства трошкова,

Уколико се утврди да одређивање наведених обавеза није делотворно, Агенција може у складу са чланом 71. Закона да одреди обавезу пружања малопродајне услуге под одређеним условима, као што су:

- забрана обрачунавања прекомерних цена, забрана ометања уласка на тржиште или ограничавања конкуренције превисоким или прениским ценама, забрана давања неоправдане предности одређеним крајњим корисницима или забрана неоснованог везивања одређених услуга;
- ограничавање висине малопродајних цена, одређивање мера контроле индивидуалних тарифа, као и обавеза заснивања цена на трошковима пружања услуга или ценама на упоредивим тржиштима.

6.1. Обавеза објављивања одређених података

Агенција одређује Телекому Србија као оператору са ЗТС обавезу објављивања одређених података у вези са пружањем малопродајне ЈДТФ услуге која се посебно односи на важеће цене, тарифе и опште услове пружања малопродајне ЈДТФ услуге, а све у циљу заштите права крајњих корисника.

У складу са чланом 106. Закона, Телеком Србија је у обавези да малопродајну ЈДТФ услугу понуди на начин на који потрошаче јасно и недвосмислено обавештава о условима закључења претплатничког уговора чији је садржај прописан у члану 105. Закона, као и да објави ценовник услуге, који, у зависности од понуђених услуга, треба да садржи:

- цене свих понуђених малопродајних услуга,
- висину једнократне накнаде за услугу приступа јавној телефонској мрежи преко које се пружа ЈДТФ услуга,
- висину месечне накнаде за коришћење услуге приступа јавној телефонској мрежи преко које се пружа ЈДТФ услуга,
- обрачунску јединицу и тарифни интервал за ЈДТФ услугу,
- опис посебних услова за приступ услугама са додатом вредношћу,
- обавештење о трошковима одржавања,
- обавештења о свим доступним пакетима услуга,
- обавештење о попустима као и критеријумима за одобравање попушта,
- промотивне активности,
- остале информације релевантне за коришћење услуге.

Телеком Србија је дужан да услове претплатничког уговора, као и ценовник, учини јавно доступним на погодан начин, и то на својој званичној Интернет страници, као и да о њиховим изменама, у случају нерегулисаних услуга, без одлагања обавести претплатнике на погодан начин и достави их Агенцији најкасније на дан њиховог ступања на снагу.

Агенција одређује Телекому Србија као оператору са ЗТС и обавезу прибављања формалне сагласности од стране Агенције за сваку промену цене регулисане малопродајне ЈДТФ услуге, и промену цена и садржаја комбинованих пакета у којима је садржана регулисана ЈДТФ услуга, чиме би се спречило стицање недозвољене предности хоризонталним преношењем тржишне снаге.

Такође, Агенција сматра да Телеком Србија треба да се обавезе да услуге из пакета понуди и појединачно, као и да транспарентно прикаже разлике у цени услуга када се купују појединачно и у пакету, како би претплатници имали све неопходне информације и могућност избора у складу са потребама и преференцијама. Цене регулисаних услуга, које се продају у оквиру пакета, треба да буду трошковно оријентисане, како би се избегло утврђивање неоправдано ниских цена.

Агенција сматра да регулаторна обавеза објављивања одређених података не представља додатно оптерећење за Телеком Србија и да не узрокује додатне трошкове и нове процедуре, већ да крајњим корисницима пружа транспарентан увид у услове пружања предметне услуге и тиме штити њихове интересе.

6.2. Обавеза недискриминаторног поступања

Агенција одређује Телекому Србија као оператору са ЗТС обавезу недискриминаторног поступања која се односи на ценовну дискриминацију одређених категорија крајњих корисника, јер сматра да би у одсуству регулације овај оператор могао да дискриминира крајње кориснике на рачун одређених категорија корисника.

Наметање ове обавезе нема за циљ постављање забране одобравања попушта приликом пружања малопродајне ЈДТФ услуге, већ утврђивање објективних критеријума по којима ће се појединим категоријама корисника одобравати попусти. У оквиру обавезе објављивања одређених података у вези са пружањем малопродајне ЈДТФ услуге, Телеком Србија треба да у свом ценовнику јасно и недвосмислено објави податке о свим попустима, који морају бити базирани на објективним критеријумима, као што су: обим саобраћаја, број линија, рок закљученог корисничког уговора и сл.

Агенција сматра да регулаторна обавеза недискриминаторног поступања не представља додатно оптерећење за Телеком Србија и да не узрокује додатне трошкове и нове процедуре, већ да крајњим корисницима обезбеђује јасан увид у услове коришћења малопродајне ЈДТФ услуге.

6.3. Обавеза рачуноводственог раздвајања

Агенција одређује Телекому Србија као оператору са ЗТС обавезу рачуноводственог раздвајања, која се односи на одвојено рачуноводствено праћење пословних активности у вези са пружањем малопродајне ЈДФТФ услуге од осталих малопродајних и велепродајних услуга.

У складу са Правилником о примени трошковног принципа, Телеком Србија је дужан да припреми и достави извештај о раздвајању рачуна успеха и ангажоване имовине по свим врстама тржишних услуга најкасније до 30. априла текуће године за претходну годину.

Такође, Телеком Србија је у обавези да на захтев Агенције достави велепродајне и интерне трансферне цене, ради утврђивања постојања неоправданог унакрсног субвенционисања, као и да, такође на захтев Агенције, омогући увид у закључене уговоре, рачуноводствене податке, укључујући и податке о приходима оствареним на тржишту. Агенција је овлашћена и да те податке објави уколико би се тиме допринело развоју делотворне конкуренције, водећи рачуна о томе да битно не угрози пословање оператора.

6.4. Обавеза контроле цена и примена рачуноводства трошкова

Агенција одређује Телекому Србија као оператору са ЗТС обавезу контроле малопродајних цена ЈДФТФ услуга и примену рачуноводства трошкова у њиховом формирању, чиме би се спречило да оператор са ЗТС одржава неоправдано високе цене или да ниским ценама истисне конкуренте на штету крајњих корисника.

Малопродајно тржиште ЈДФТФ услуга очекује довршење ребаланса тарифа, будући да су у претходном периоду цене локалног саобраћај јавног фиксног оператора и месечна претплата за услугу приступа јавној телефонској мрежи преко које се пружа ЈДФТФ услуга били знатно нижи од трошкова пружања тих услуга, па је вршено њихово субвенционисање из прихода од других услуга, чије су цене биле значајно веће од припадајућих трошкова. Из тог разлога, неопходно је да Телеком Србија формира малопродајне цене ових услуга у складу са Правилником о примени трошковног принципа, као и да доврши ребаланс тарифа у складу са одлукама које је донела Агенција у претходном периоду (детаљније у поглављу 3.2. Супституција на страни тражње). У одређеним случајевима, Агенција може применити и друге методе контроле цена уколико се утврди да се цена заснована на трошковном моделу значајно разликује од цена упоредивих услуга код осталих оператора у земљи и окружењу.

Приликом одређивања мера мора се посебно водити рачуна о претходним улагањима оператора са ЗТС, подстицању даљих улагања и могућности повраћаја улагања по разумној стопи с обзиром на повезане ризике. Оператор са ЗТС коме се одреди обавеза примене рачуноводства трошкова сноси терет доказивања да цене његових услуга произлазе из трошкова, укључујући повраћај улагања по разумној стопи, и дужан је да

на захтев Агенције достави детаљно оправдање својих цена. Приликом утврђивања трошкова делотворног пружања услуга, Агенција може да примени другачију методологију рачуноводства трошкова од оне коју примењује оператор са ЗТС.

Као што је горе наведено, начин примене рачуноводства трошкова у циљу контроле цена дефинисан је Правилником о примени трошковног принципа. Такође, Агенција ће ангажовати независног ревизора ради годишње провере усклађености рачуноводства трошкова оператора са ЗТС са прописаним начином примене рачуноводства трошкова, а извештај независног ревизора се објављује на Интернет страници Агенције.

7. ЗАКЉУЧАК

На малопродајном тржишту позива, ЈДТФ услугу пружају оператори:

- Телеком Србија, који је у складу са важећим законским прописима, 2006. године проглашен за оператора са значајним тржишним уделом. Овај оператор пружа ЈДТФ услугу у највећој мери преко PSTN мреже за приступ капацитета нешто мање од 3 милиона претплатника, и бежичним путем, коришћењем мреже CDMA са регистрованих око 50 000 претплатника,
- Orion telekom, који је започео пружање услуге приступа 2010. године коришћењем мреже CDMA са регистрованих око 5 000 претплатника,
- Telenor, коме је током 2010. године додељена лиценца за јавну фиксну телекомуникациону мрежу и услуге и који је званично започео пружање услуга из лиценце 20. јануара 2011. године.

Поред наведених оператора, услуге ЈДТФ пружају и VoIP оператори, и то пре свега услугу међународних позива, али се због ограничења обима понуђених услуга, начина приступа и самог квалитета услуге, у овом тренутку VoIP не може сматрати адекватним супститутом услузи ЈДТФ преко PSTN и/или CDMA.

Агенција је утврдила да на посматраном тржишту не постоји ефикасна конкуренција, односно да оператор Телеком Србија поседује појединачну значајну тржишну снагу. Узимајући у обзир препреке у развоју тржишне конкуренције, пре свега вертикално и хоризонтално преношење тржишне снаге, Агенција је утврдила да се регулаторне обавезе Телеком Србија, као оператору са ЗТС на тржишту приступа, одреде на малопродајном нивоу, и то:

- обавеза објављивања одређених података,
- обавеза недискриминаторног поступања,
- обавеза рачуноводственог раздвајања,
- обавеза контроле цена и примене рачуноводства трошкова.

Уколико се утврди да одређивање наведених обавеза није делотворно, Агенција може у складу са чланом 71. Закона да одреди обавезу пружања малопродајне услуге под одређеним условима.

Истовремено, регулаторне мере ће се увести и на велепродајном нивоу, што ће бити детаљније утврђено анализом других релевантних велепродајних тржишта.

Реално је очекивати да се однос снага на посматраном малопродајном тржишту позива неће променити значајније у периоду до следеће анализе, узимајући у обзир тржишну снагу Телекома Србија, чињеницу да у свом власништву поседује мреже PSTN и

CDMA, којима покрива готово читаву територију Републике Србије, као и да остварује предности по основу диверсификације услуга, економије обима и опсега што му омогућава доминацију на свим хоризонтално и вертикално повезаним тржиштима.

Агенција сматра да је за развој конкуренције на посматраном тржишту позива кључно омогућавање избора и предизбора оператора крајњим корисницима, као и обезбеђивање рашчлањеног приступа локалној петљи алтернативним операторима који не поседују сопствену мрежу за приступ, што ће бити предмет регулације на другим релевантним veleпродајним тржиштима, пре свега на veleпродајном тржишту оригинације позива у јавној телефонској мрежи и veleпродајном тржишту (физичког) приступа елементима мреже и припадајућим средствима (укључујући дељени и потпуни рашчлањени приступ локалној петљи). Из тог разлога, активности на регулисању овог тржишта биће усклађене са активностима и регулаторним мерама које се предвиђају на наведеним veleпродајним тржиштима. Активности на регулисању овог тржишта потребно је координирати и са активностима на малопродајном тржишту приступа јавној телефонској мрежи, и то пре свега у делу ребаланса тарифа, будући да су корисници ЈДТФ услуге условљени коришћењем и услуге приступа и то код истог оператора.